

יד
מדר"י

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

השיעור נמסר
במוצאי שבת-קודש

פינחס

תמוז התשפ"ה בשל"ו
בבית המדרש פעולת צדיק
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

המשך בעניין חשיבות אמירת הבקשה רבון כל העולמים וכו', לאחר קריאת שיר השירים בעש"ק.
ביאור העניין שבית המקדש השני נחרב בעון שנאת חנם, ומדוע הדבר שקול כנגד ג' עבירות
החמורות שבתורה ע"ז ג"ע ושפ"ד. שנאת איש לרעהו בעוה"ז, גורמת לשנאה בשמים, מדה כנגד
מדה.

ביאור הנוסח שבבקשה דלעיל, שתהיה עולה לפניך קריאת ולימוד שיר השירים, 'כאילו הישגנו' כל
הסודות הנפלאים והנוראים אשר הם חתומים וסתומים בו וכו', 'כאילו עשינו' כל מה שמוטל עלינו
להשיג. כוונה במלה 'רבון' כל העולמים.

תוכחת בעל שת"ז על מה שלא קוראים את שיר השירים עם הטעמים, וביאור הנוסח שבבקשה
הנז"ל 'ובזכות טעמיו'. חוסר דיוק בקריאת חלק מן המלים בשה"ש, כגון 'באתי לגני' עם זרקא. 'הנך
יפה רעתי, הנך יפה'. 'מצאוני השומרים'. טעות המחברים בשה"ש פסוק לפסוק, כמו במגילת אסתר.
יש לדקדק בגעיות שבשיר השירים. מובן נוסף למלים 'ובזכות טעמיו'. ובעניין עשיית הטעם אתנחא,
בפסוקי שה"ש.

ביאור האמור בבקשה הנז"ל, הסודות הנפלאים והנוראים אשר הם חתומים וסתומים בו, 'בכל
תנאיו'.

המשך ביאור תשובת מהרי"ץ בעניין נישואין בימי בין המצרים, למי שעדיין לא נשא אשה, ואין לו
מי שישמשנו וכו'. מה הפירוש בדבריו, 'אם הש"ע החמיר'. ומה שכתב בסוף תשובתו, 'וכן פסק
הרדב"ז וספר שתי ידות והפ"ח ז"ל'. וחיזוק המנהג בדורותינו להחמיר בכך, למרות שהשת"ז
ומהרי"ץ התירו זאת. התייחסות למ"ש בשו"ת יביע אומר בעניין זה. מסקנת מרן שליט"א להלכה
ולמעשה, ומה יעשה מי שהוזמן לחתונה כזאת המתקיימת בימי בין המצרים.

שיר השירים המפורש.

כל הזכויות שמורות למרן שליט"א

השיעור יוצא לאור ע"י מוסדות יד מהרי"ץ – בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: y5358404@gmail.com

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642 שלוחה 6

מספר השיעור בקו "קול יהודי תימן" ובחברות "שערי יצחק" – 794

לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03-6171031

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת.
השם יוזכר בל"נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט"א, וכן באמירת "מי שבירך" בסוף השיעור.
פרטים בטלפון: 050-4140741.

והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא
כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכ"י"ר.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש בראש ובראשונה לע"נ דודי אחי אבא הרה"ג ישראל בה"ר נסים זצ"ל, שהיארציט שלו השבוע ביום שלישי י"ט תמוז. הוא נלב"ע בשנת התש"ד ברנ"ה. תנצב"ה.

כמרכן מוקדש השיעור באופן מיוחד, להצלחת ידינו היקר והנעלה רבי איתי דהרי הי"ו, בעבור שהתנדב לרכוש מהונו מדפסת חדשה ומשוכללת, לטובת פעילות מוסדות יד מהרי"ק, להפצת תורה ומסורת אבותינו ורבותינו נע"ג, ובפרט להוצאת השיעורים השבועיים בחוברות 'שערי יצחק', והפצתם בא"י ובעולם באמצעים שונים.

ירבו כמותו בישראל. הנני רואה כי כמאז גם עתה, ידיו רב לו, ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה. השם ברוך הוא יברך אותו בכל מעשי ידיו, ובכל אשר יפנה יצליח. ולהצלחת נותניו רות רותם בת ראובן שתחי, וילדיהם יצחק ומרים ובנימין שיחיו. שיזכו לבריאות איתנה ופרנסה טובה, נחת מהילדים וכל הישועות.

וכן מוקדש השיעור ע"י רבי נפתלי יששכר דוב בן אליעזר יהושע הי"ו מארצה"ב, להצלחה בפרנסה, ונחת מכל יוצאי חלציו. בעבור שהתנדב ג"כ למוסדות יד מהרי"ק. כמו כן השיעור מוקדש ע"י רבי מרדכי בן אבנר הי"ו מארצה"ב, להצלחה בפרנסה, נחת וזיווגים טובים לכל יוצאי חלציו.

וכן על ידי ידידינו רבי אסף בן חיים אחרק הי"ו ורעייתו החשובה מרת ציפורה בת יחזקאל שתחיה מארצה"ב, להצלחה מרובה בפרנסה שלום בית וזרע של קיימא, ולרפואת אמו מרת תמר בת יוסף, ורפאל הרצל בן אימליה הי"ו. בעבור שהתנדבו – שני האחרונים – למוסדות נתיבות מהרי"ק.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתם, ויברך מעשה ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם, והזקוקים לרפואה – השם ברוך הוא ישלח להם רפואה בתוך כל חולי עמו ישראל, וישלח ברכה רווחה והצלחה בכל מעשי ידיהם, וימלא כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכ"ר.

המשך בעניין חשיבות אמירת הבקשה רבון כל העולמים וכו', לאחר קריאת שיר השירים בעש"ק. ביאור העניין שבית המקדש השני נחרב בעון שנאת חנם, ומדוע הדבר שקול כנגד ג' עבירות החמורות שבתורה ע"ז ג"ע ושפ"ד. שנאת איש לרעהו בעוה"ז, גורמת לשנאה בשמים, מדה כנגד מדה.

דיברנו בס"ד [בשיעור הקודם] בעניין קריאת שיר השירים בערב שבת, ואמירת הבקשה שאחריה, רבון כל העולמים וכו', כי הדבר מעורר ומחזק ומדגיש את חשיבות העניין. להתחזק בכך. וגם מי שבדר"כ מאחר, ק"ו מי שלא מגיע לשיר השירים, שישתדל לתקן זאת. כיון שהדבר בא לעורר את האהבה שבין

עם ישראל לאביהם שבשמים. הדבר חשוב מאד.

בפרט אחרי המלחמה שעברנו [עם כלביא], שהקב"ה הראה את ידו הגדולה, בנסים ונפלאות נוראים וגדולים. שלא נהיה כפוי טובה. שיהיה משהו קבוע, להראות כי כפי שהקב"ה אוהב אותנו, כך אנחנו מחזירים לו, לכל הפחות קצת.

ובפרט כי ידוע ומפורסם מה שמובא בגמ' במסכת יומא [דף ט' ע"ב] בזה"ל, מקדש ראשון, מפני מה חרב? מפני ג' דברים שהיו בו. עבודה זרה, וגלוי עריות, ושפיכות דמים. שלושת העבירות החמורות ביותר. והגמרא שם מביאה לכך ראיות מן הפסוקים.

ובהמשך מובא כך, אבל מקדש שני, שהיו עוסקין בתורה ובמצוות וגמילות חסדים – לא היו עבירות חמורות. אדרבה, היה אז חיזוק – מפני מה חרב? מפני שהיתה בו שנאת חנם. ללמדך, ששקולה שנאת חנם, כנגד שלש עבירות, ע"ז גלוי עריות ושפיכות דמים.

למתבונן, הדבר מדהים. אכן ישנו לאו בתורה, לא תשנא את אחיך בלבבך [ויקרא י"ט, י"ז]. ואם היו אומרים לנו, כי לאו זה, שקול כנגד אחת מן העבירות החמורות הללו, זה כבר היה חידוש. ששנאת חנם, היא כמו ע"ז? או שאר הדברים? אבל כתוב הרבה יותר, כי הדבר כמו שלושת העבירות גם יחד.

למה חמור כ"כ העון הזה, שנאת חנם? עד כדי כך, שהוא שקול כנגד שלשתם כאחד? ועל זה חרב בית המקדש? ולמרות שבדברים האחרים, הם היו בסדר גמור.

ישנם בכך כמה וכמה ביאורים, ברם חושבני כי ישנו טעם עיקרי לכך – אמנם מבהיל לשמוע אותו, אולם כנראה שזאת היא האמת, או עכ"פ חלק מן האמת – כי כאשר ישנה שנאת חנם בין איש לרעהו בעוה"ז, הדבר מעורר שנאה כנגד ישראל גם בשמים. מה שעושים בעולם הזה, פועלים גם בעולמות העליונים.

עמדתי על כך בהרחבה בס"ד בנפלאות מתורתך שם בפ' קדושים על פסוק הנז' [ד"ה

הידוע מן הגמ' בסנהדרין ס"פ ארבע מיתות, ובספר הזה"ק מובאים בזה דברים שאינם מוזכרים בגמ' – הוא היה מדבר דברים עמוקים מאד, כי הוא רצה שבנו ישמע וילמד. אבל הורקנוס, לא קיבל. אמנם הוא שמע באזנו, אבל לא התעמק להבין, כי הוא חשב שאביו 'מטורף'. מה יש לשמוע? כנראה הוא דיבר דברים גבוהים ונסתרים מאד, והיה סבור כי אינו מיושב בדעתו, וא"כ מה יש לשמוע ממנו? כך עלה בדעתו. עד שהוא ראה, שאביו כן מיושב. זה כנר' כפי המתבאר מן המובא בגמ' שם, שהוא ענה לו בעניין התפילין וכו'. ורק מאז, הוא קיבל ממנו. הקשיב ושמע את דבריו.

כיון דחמא דדעתא דאבוי מתישבה עלוי, קביל מניה מאה ותמניין ותשעה רזין עילאין. לאחר מכן, הוא קרא לרבי עקיבא. הרי רבי אליעזר שאל את רבי עקיבא, למה לא באתם עד עתה ללמוד? ורבי עקיבא אמר, שלא היה להם פנאי. ואז רבי אליעזר כעס עליו, ואמר לו קללה, שתהיה לו מיתה קשה וכו'. בכי רבי עקיבא ואמר ליה, רבי, אוליף לי אורייתא.

רבי עקיבא בכה ואמר לר"א, טוב, עכשיו תלמד אותי. מה שעד עכשיו לא באנו, הסיבה היתה ידועה, רק שהוא לא יכל להגיד לו זאת בצורה מפורשת, כי זה מפני שרבי אליעזר היה 'מבורך' – מנודה, בגלל עניין תנורו של עכנאי. היה מצב חמור מאד, לגבי התורה שבע"פ. ר"א עמד על דעתו, לא ויתר, וחכמים ג"כ לא ויתרו. בגלל זאת, הפסידו חלק גדול מן התורה.

אפתח פומיה רבי אליעזר במעשה מרכבה, אתא אשא ואסחר לתרוויהון. היתה האש מלהטת מסביבותם.

אמרו חכימאי – הרי באו כמה חכמים לבקר את רבי אליעזר, כאלה שלא הגיעו עד עכשיו, והם אמרו – דלית אנן חזיין וכדאין לכך. אנחנו לא ראוים. נפקו לפתחא דברא, ויתיבו תמן.

ואפשר, וכתבתי בין השאר כי השנאה שבין ישראל למטה, עוררה עליהם שנאה וקטרוג למעלה, עד שנתמלאה הסאה ושילח אותנו מעל פניו.

מדותיו של הקב"ה, מדה כנגד מדה. אתערותא דלתתא, עושה אתערותא דלעילא. זה גם לטובה, וגם לרעה. מן השנאה, מגיעים לגירושין. פירודים. כפי שכתוב לגבי יצחק אבינו, וְאַתֶּם שְׂנֵאתֶם אֹתִי, וְתִשְׁלַחוּנִי מֵאַתְּכֶם [בראשית כ"ו, כ"ז]. פִּי יִקַּח אִישׁ וְגו' וְשֵׁנְאָה וְגו' וְשִׁלְחָה מִבֵּיתוֹ [דברים כ"ד]. השנאה הזאת, היא עושה שנאה גם בשמים רח"ל.

ישנו מאמר מבהיל – אמנם איננו יורדים להבין את עומק המאמר, אבל הדבר כתוב במפורש, לכל הפחות הננו מבינים את המלים – במדרש ויקרא רבה [פרשה ז' אות א'], ובמדרש הגדול [פרשת צו ופרשת עקב] בזה"ל, אמר רבי שמואל בר נחמן, קרוב לתשע מאות שנה, היתה השנאה כבושה בין ישראל לבין אביהם שבשמים. מיום שיצאו ישראל ממצרים, ועד שנה שנתעוררה עליהן בימי יחזקאל וכו'.

היתה שנאה נסתרת. עד שהתמלאה וגדשה הסאה, וכבר אי אפשר היה יותר. זאת השנאת חנם.

אם-כן, אם ישנה שנאת חנם, ובעוה"ר לא רק שאנחנו לא היטהרנו – לא התנקינו – ממנה, לכל הפחות שנעשה משהו הפוך, בכדי לעורר את האהבה. וזאת על ידי קריאת שיר השירים, לעורר את האהבה שבין הקב"ה לבין כנסת ישראל.

ישנו מאמר מזעזע בספר הזוהר הקדוש, במדרש הנעלם [פרשת וירא דף צ"ח ע"א] בזה"ל, כשחלה רבי אליעזר הגדול, ההוא יומא ערב שבת הוה. ואותיב לימיניה הורקנוס בריה, והוה מגלי ליה עמיקתא ומסתרתי. והוא לא הוה מקבל בדעתיה מלייא, דחשוב כמטורף בדעתיה הוה.

רבי אליעזר בן הורקנוס, קרא לבנו הורקנוס על-שם אביו. וביום שהוא הלך לעולמו – כפי

הזה מה דהוה, ואזל אשא. ואוליף בבהרת עזה, תלת מאה הלכות פסוקות. ואוליף ליה רי"ו טעמים – גימטריא גבור"ה – דפסוקי שיר השירים. והו עינוי דרבי עקיבא נחתין מיא – ירדו מעינוי של רע"ק דמעוה בלי הפסק – ואפתחזר אשא כדקדמיתא.

כד מטא להאיי פסוקא, סמכוני באשיות וגו', לא יכיל למסבל רבי עקיבא – כאן הוא כבר התפרץ בבכי, לא יכל להמשיך – וארים קליה בבכייתא וגעני. ולא הוה ממליל, מדחילו דשכינתא דהות תמן. אורי ליה כל עמיקתא ורזין עלאין דהוה ביה בשה"ש. ואומי ליה אומא – השביע אותנו שבועה – דלא לישתמיש בשום חד פסוק מניה, כי היכי דלא ליחרב עלמא קב"ה בגיניה וכו'.

בעת לאחר שהינך יודע ומבין לעומק את מה שכתוב בשיר השירים, תדע כי הדבר מסוכן. אם ח"ו תשתמש בזה בעוה"ז, הקב"ה יחריב את העולם.

ביאור הנוסח שבבקשה דלעיל, שתהיה עולה לפניך קריאת ולימוד שיר השירים, 'כאילו הישגנו' כל הסודות הנפלאים והנוראים אשר הם חתומים וסתומים בו וכו', 'זכאילו עשינו' כל מה שמוטל עלינו להשיג. כוונה במלה 'רבון' כל העולמים.

בעל הספר תיקוני שבת, הוא הראשון שהביא את הבקשה הזאת, רבון כל העולמים וכו'. וכפי שאמרנו אז, לא כתוב מיהו המחבר, ושלא נראה כי הרמ"ק הוא שחיבר אותה.

נראה לי, כי בעל תיקוני שבת הוא שחיבר זאת, רק שברוב ענותנותו הוא לא כתב זאת בהדיא. הוא הראשון אשר הדפיס את זה, והוא לא כתב מיהו המחבר.

מובא שם, וממנו נעתק גם לספרו של השל"ה שער השמים [דף 308] בזה"ל, תפילה זו – (רבון כל העולמים) – יאמר אחר שיר השירים בכוונה ורעותא דליבא, ואשרי חלקו. כי תפילה זו, היא פתח פתוח להרבה פתחים סגורים, למי שיש לו מח בקדקדו.

הוא לא הסביר, איזה 'פתחים' יפתחו על ידי זה.

אבל אולי אחד מן הדברים – או עכ"פ זה קרוב לכך – זהו העניין, כי אחד מן הדברים המיוחדים בתפילה הזאת, הוא מה שאומרים בנוסח בזה"ל, שתהיה עולה לפניך קריאת ולימוד שיר השירים, 'כאילו הישגנו' כל הסודות הנפלאים והנוראים אשר הם חתומים וסתומים בו וכו', 'זכאילו עשינו' כל מה שמוטל עלינו להשיג וכו'.

בספר מהר"ם שיק [על התורה, שמות דף ע'] כתב, כי זהו הדבר הכי טוב לכוון, כאשר עושים מצוות. למרות שישנם טעמים למצוות, אבל מי יוכל להשיג את כל העומק והסיבה והטעם שלמצוה? אולי זאת הסיבה, ואולי זאת היא הסיבה? ע"כ הוא אומר, כי הכי טוב לחשוב, שעושים זאת עפ"י כוונת הקב"ה. וא"כ כביכול כיוונת את הכל. היקפת את כל ה'עניינים'.

וזה לשונו שם [על הפסוק שָׁם שָׁם לו חוק ומשפט וגו'], כשם שאין לחקור אחר מציאות הבורא, אין לחקור ג"כ אחר טעמי המצוות. כי אם נחקור אחר הטעמים, לפעמים בטל הטעם, וממילא יאמר שבטל ג"כ המצוה. כי אם תגיד שזאת היא הסיבה למצוה, א"כ כאשר הסיבה כבר לא תהיה קיימת, תחשוב שלא צריכים לעשות אותה. ברם, אין דבר בזה.

אבל מ"מ – מצד שני – אין לומר שאסור לחקור כלל, אחר טעמי המצוות. שהרי אנו רואים קדושים וטהורים מרבותינו זצ"ל, שכתבו טעמי המצוות. החובות הלבבות, הרמב"ם, והחינוך. אלא שעלינו לקבל לעשות המצוות, מטעם חוק. בין שאנו מבינים טעמים, בין לא.

נכון שישנם טעמים, ניסו להסביר, אבל אנחנו צריכים לקבל זאת כחוק, בלי טעם. [וכזאת כתב מהר"ם בשם טוב סוף הלכות מעילה ובקיין המזבח פרשת ואתחנן על פסוק (דברים ו', כ"ד) ויצונו י"י לעשות את כל החקים וגו' יעו"ש. איתמר].

ואז אם אנו מקיימים המצוה מטעם חוק, נוכל לחקור ג"כ אחר הטעם. ואין לחוש שאם ימצא שבזמן הזה בטל הטעם יבטל המצוה,

כמה כוונות גבוהות ונסתרות ישנן במלים שבנוסח הזה. אפילו במלה 'רבון', כפי שמתחילה הבקשה 'רבון כל העולמים'.

אביא בפניכם את המובא בספר מגילת שיר [סדר אמירת שיר השירים, אות ט"ו, דף קס"ט] וז"ל, טוב שבעת שיאמר תיבת 'ריבון' יכין שמלה זו רומזת לשמותיו של הקב"ה, אשר כוללים בתוכם הכל, עד סוף כל הדורות.

והבא בסוד ה' יכין באמרו תיבת 'ריבון', שהוא בגימטריא ד' מילואים של שם הוי"ה, ובשמות אלו נרמזים ד' עולמות אבי"ע, שהם אצילות, בריאה, יצירה, עשייה. וירמוז שיתקשרו ויתייחדו כאחד, לקבל מאור העליון שפע אור הברכה לכל העולמות, עד סוף כל הדורות.

ובהערה [נ'] הוא מביא בזה"ל, כן כתב סידור ישועות ישראל (להרב מסגרת השולחן דף ר"צ) שיאמר תפילה זו בכוונה גדולה, ויכוין באמרו תיבת 'ריבון' כפי הכוונות המובאות בספר ברכת ישועה [שה"ש א', י"ז].

ותבט עיני שכתב ז"ל, מצאתי כתוב בשם רב גדול, שאם בא אחד וביקש ממנו שיתפלל על איזה דבר, אמר תִּכְפֹּף 'רבון העולמים, עזור לנו על הדבר שמבקש רפואה או שאר בקשה'. והכוונה בתיבת ריבון – שהוא בגימטריא ד' מילואים של שם הוי"ה ב"ה – ברוך הוא – ע"ב, ס"ג, מ"ה, ב"ן, עם שם הוי"ה הפשוט, שהוא בס"ה רנ"ח. וידוע כי ד' שמות אלו הם כוללות ד' העולמות, אצילות, בריאה, יצירה, עשייה. והחיות שלהן, הם ד' אותיות שם המיוחד.

ועל כן בתיבת 'ריבון' כלול הכל, המשפיע הנכבד והנורא, וכללות המקבלים עד סוף הדורות. ולכן אמר, ריבון [כל] העולמים. שיתקשרו ויתייחדו כאחד לקבל מאור העליון, ויתמשך על ידי יחוד זה אור הברכה, הכלול מחיים טובים, וגאולה מצרה, ורפואת חולים, וכל הטובות עכ"ל. וכן תמצא שהביא בלשון זה בהגדה של פסח – שיח יצחק

שהרי מקיים המצוה מטעם חוק. כעת אין את החשש, שמא תאמר כי כיון שהטעם כבר איננו קיים, אזי תבטל המצוה. כיון שזהו חוק. אינך יודע, מהי הסיבה.

ובהמשך הוא כותב כך, והנה אף אם כבר יודע טעמי המצוות, אין לו מזה שום תועלת. כי מי יודע אם כיון לזה נותן התורה, ואנו מצווין לכווין כוונת נותן התורה במצוות, שאנו קיי"ל [או"ח סימן ס' ס"ד] מצוות צריכות כוונה. ואף אם השיג כוונת נותן התורה, הלא אינו יכול להשיג רק מקצת, כי התורה נתנה עם נון שערי קדושה [ראש השנה דף כ"א ע"ב], וכולם נכללים במצות ה', וצריך לכווין כל הנו"ן כוונות.

וידוע שגם משה רבנו ע"ה לא השיג רק מ"ט שערים, ושער הנו"ן היה סגור גם לפניו [כמ"ש שם]. רק בסוף, כאשר זיעל משה מערבות מואב, לפני מותו, אז זכה להיכנס לשער זה.

ויש מצוות שלא יבין אפילו מקצת הטעם, כמו בפרה אדומה, שאמר החכם מכל אדם [קה"ר ז' כ"ג אות ד'] שעל כל התורה עמדתי וחקרתי ומצאתי טעם. וכיון שהיגעתי לפרשת פרה אדומה, אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני [קהלת ז', כ"ג]. ומזה אנו רואים, שאין להשיג כוונת נותן התורה, ואין לכוון כוונתו.

ולכן הטוב המעולה, לעשות מעשה המצוה ולכוון בה שעושה מצוה הזאת עפ"י כוונת נותן התורה. ואז הקב"ה מעלה עליו כאלו השיג כל הסודות, וכיוון כל הכוונות.

עד"ז ישנן תפילות שחיברו איזה גדולים, תכוון על דעת מי שחיבר את התפילה, מה שהוא התכוון, כי הוא ידע. אבל בנ"ד הוא – מהר"ם שיק – מדבר על מצוות דאורייתא, כי אם האדם מכוון שהוא עושה מצוה זו עפ"י כוונת נותן התורה, אזי הקב"ה מעלה עליו כאילו השיג את כל הסודות וכיוון את כל הכוונות. אם האדם 'מוביל' זאת לשם.

וכמו שמבואר בהרבה נוסחי תפילה, וביותר בנוסח התפילה שאומרים אחר שיר השירים.

להרה"צ יצחק וייס הי"ד אב"ד ווערבווי [עמוד רס"א]. עד כאן.
זאת רק לגבי המלה הראשונה, רבון. קל וחומר השאר.

ויש להוסיף ולבאר, כי אף שארבעה מילואי שם הוי"ה, עולים רל"ב, ורבון עולה רנ"ח, נראה פשוט שהכוונה בארבעה מילואים אלו, הם בתוספת שם הוי"ה פשוט בעצמו, שאז הכל עולה רנ"ח.

תוכחת בעל שת"ז על מה שלא קוראים את שיר השירים עם הטעמים, ובביאור הנוסח שבבקשה הנו"ל 'ובזכות טעמיו'. חוסר דיוק בקריאת חלק מן המלים בש"ש, כגון 'באתי לגני' עם זרקא. 'הנך יפה רעתי, הנך יפה'. 'מצאוני השומרים'. טעות המחברים בש"ש פסוק לפסוק, כמו במגילת אסתר. יש לדקדק בגעיות שבשיר השירים. מובן נוסף למלים 'ובזכות טעמיו'. ובעניין עשיית הטעם אתנחא, בפסוקי שה"ש.

בעל שתילי זיתים [סימן רס"ז סוף סק"ג] עורר על כך, שקוראים את שיר השירים לא כפי שצריך, בלי הטעמים. כך היה בזמנו, לפני כ- 250 שנה.

ליתר דיוק, מהר"ד משרקי - מזרחי - נלב"ע בשנת ה'תקל"א, דהיינו לפני מאתיים חמשים וארבע שנים. ומי יודע כמה שנים לפני כן כתב זאת.

וזה לשונו שם, מנהגינו לומר קודם תפילת ערבית שיר השירים, והוא על פי מה שאמרו בתיקונים תיקון י"ג. ולכן צריך לאמרו בנעימה ובטעמיו בדקדוק, ולא כמו שעושים בזמנינו זה. ומוכרח השליח ציבור לעמוד ולומר הבקשה אחר קריאתם, שקראוהו כקורא איגרת, ואומר ובזכות טעמיו וכו', וזה שקר גמור.

איך אתה אומר 'ובזכות טעמיו', אם לא קראת עם הטעמים? זהו שקר גמור.

ורייב לי על המדפיסים, שלא הדפיסו טעמיו, וזה מורה שבכל המקומות עושין כן.

הוא אומר, כי רואים בכל הסידורים, שהדפיסו - בזמנם - את שיר השירים בלי הטעמים, א"כ הנני מבין - כך אומר בעל שת"ז - כי בכל העולם הדבר כך. אחרת, היו מדפיסים זאת.

ועל מנהיגי הקהילות הרבנים, להוכיח על זה. ועל מלמדי תינוקות מוטל חיוב, להרגיל התינוקות בגירסא דינקותא, ועליהם תבוא ברכת טוב.

כנראה שהדברים הללו, בגלל שהם יצאו מלב טהור, הם נכנסו ללבבות, ותיקנו. הדבר נתקבל. אינני מכיר, בדורות שלנו, כאלה אשר קוראים את שה"ש, שלא לפי הטעמים. רק פה ושם, ישנם חוסר דיוקים. לא מדייקים בהכל. אבל ברוב, כן מדייקים. ובכל דבר, הולכים אחרי הרוב.

אחד מן הדברים שיש להעיר עליהם, זהו דבר בולט, בפסוק [שיר השירים ה', א'] 'באתי לגני אֶחְתִּי כָלֵה, שְׁצִרִיכִים לַעֲשׂוֹת זֶרְקָא בְּמִלָּה יִלְגְּנִי, וְלֹא שִׁמְעֵתִי אֶף אֶחָד שְׁעוֹשֶׂה אֶת הַזֶּרְקָא הַזֹּאת [עיי' בהרחבה בשיעור מוצש"ק ויגש התשע"ד, נצבים התשע"ה, נח ומטות התשע"ח]. בשנים האחרונות, הנהגנו בס"ד לעשות זאת כאן [בביהמ"ד פעו"צ ב"ב], ולבסוף המשיכו את זה גם באמירת פסוקי ישקני וכו' [אחרי לכה דודי, לפני בר יוחאי].

יש לשים לב, כיצד קוראים את פסוקי ישקני וכו'. כפי שקוראים זאת בזמנינו, כך כנראה הם קראו את כל שיר השירים. זהו כנראה כפי שקוראים אנחנו את מזמורי לכו נרננה וגו', שירו ליי שיר חדש וגו' [מזן שליט"א מדגים זאת, וכן את ההמשך בפסוקי שה"ש. העורך]. שחורה אני ונאווה, בנות ירושלם. כאהלי קדר, כיריעות שלמה. אל תראוני שאני שחרחורת, ששזפתני השמש וגו'. ככה הם קראו. לא עשו את פיסוק הטעמים.

והאמת היא, שנראה כי מהרי"ץ זיע"א לא הקפיד על זה, כי הוא לא הדגיש את עניין הטעמים בכלל.

מהרי"ץ כותב [בעץ חיים, סדר הנהגות ערב שבת, דף צ"ו אות כ"ו] בזה"ל, ילך לבית הכנסת שש ושמח, ויתחיל לקרות שיר השירים עם אחוזת מרעהו, ויתנהל לאט בקריאתו, כי סודו רם ונישא.

ובהמשך [בדף צ"ח ע"ב] מהרי"ץ כותב, ואחר השלמת שיר השירים כולו, יתחילו הקהל

מן העניין של 'באתי לגני', שצריך לתקן, ישנן פה ושם שגיאות אשר מצויות אצל הרבה אנשים. לא אכנס כעת לפרטים, כל אחד שיתבונן לעצמו.

אחת מן הטעויות הנפוצות, היא בגלל שישנם שני פסוקים הדומים.

למשל, תשמעו אנשים רבים הקוראים את הפסוק, הַנֶּךְ יָפָה רַעֲיָתִי הַנֶּךְ יָפָה עֵינֶיךָ יוֹלִים מִפְעֹד וגו' [שיר השירים ד', א'] כך, 'הנך יפה, רעיתי. הנך יפה, עיניך יונים'. [כמו הפסוק שבפרק א' פסוק ט"ז]. ברם, הפסוק הזה איננו נכון. צריכים לקרוא זאת ביחד, 'הנך יפה רעיתי, הנך יפה. עיניך יונים'.

גם לגבי 'באתי לגני', מה שאינם עושים זרקא, זהו מפני שהם כביכול עושים את הקצב הרגיל, הם רק עושים פסוק.

לגבי 'מצאוני השומרים', ישנו פסוק אחד שכתוב, מִצְאוֹנֵי הַשְּׁמָרִים [שיר השירים ג', ג']. וישנו פסוק נוסף, שזה ביחד, מִצְאוֹנֵי הַשְּׁמָרִים [שם ה', ז']. לא שמים לב לדיוק.

*

ישנו דבר נוסף, שנפוץ בהרבה מקומות, שמחברים פסוק לפסוק. וישנם כאלה החושבים, כי כך היא 'המסורת' שלהם. לפי דעתי, זהו צמצום המוחין.

כבר שמעתי מאחד שאמר לי בלשון זה, אצלינו המנהג לקרוא שיר השירים, כמו מגילת אסתר. מחברים פסוק לפסוק. [עייני יצחק על שע"ה חלק ה' (יו"ד ב') הלכות תלמוד תורה הערה ס"א]. לגבי מגילת אסתר, ישנן סיבות מדוע אין נושמים בין פסוק לפסוק [עייני המקורות בעיני יצחק או"ח הלכות מקרא מגילה סימן קכ"ב ריש הערה ל"ג].

הסיבה העיקרית לכך – ומי שיש לו חוש דק, הוא יבין זאת – כי מחברים פסוק לפסוק, רק כאשר הפסוק נגמר בתיבה שהיא מלעיל.

למשל, עַם נִקְדָּוֹת הַכֶּסֶף: עַד־שֶׁהִפְלִיחַ בְּמִסְפּוֹ וגו' [שיר השירים א', י"א–י"ב]. כאשר המלה האחרונה היא מלעיל, אזי זה גורם להמשיך את תחילת הפסוק הבא. כעין 'קרש קפיצה'.

בנועם שיר ו' מזמורים אלו, שהם כנגד ששת ימי החול. ובזה הוא כורת ומסלק הקליפות ששלמו באותו יום, ככתוב בספר תיקוני שבת.

מי שיודע, מהרי"ץ בכתב יד קדשו, לא העתיק את שיר השירים. רק המוציאים לאור – מהר"ר אברהם אלנדאף וחבריו – שהדפיסו זאת יחד עם הטעמים, אבל מהרי"ץ לא הביא זאת בכלל. ואם היה עניין לקרוא שה"ש עם הטעמים דוקא, אזי מסתברא שמהרי"ץ היה כותב זאת. הוא כותב רק שיתנהל 'לאט' בקריאתו. אל תמהר.

יכול להיות, כי כיון שבלא"ה הוא לא הזכיר את הבקשה, ממילא לא היתה אצלו בעיא מצד המלים 'ובזכות טעמיו'. הגם שמה"ר אברהם צאלח, שהוא דור רביעי למהרי"ץ, הנהיג לומר בימים נוראים נוסח תפילה על הפרנסה, מ"מ את הבקשה שלאחר שה"ש לא הנהיג, משום-מה.

האמת היא, שבספר עריכת שולחן [דף ק"ד] כתב, כי לכן אולי זאת הסיבה, שלא"ה אשר לא אומרים את הבקשה. וז"ל, אפשר שזהו טעמם של אלה שאין נוהגים לומר הבקשה, כי אע"פ שעצם אמירת שיר השירים יסודו בסוד המובא בתיקונים, מ"מ חששו לומר הבקשה, כי אולי רבים לא דקדקו בקריאתו, ואיך יאמר בזכות נקודותיו וטעמיו וכו'.

לפי"ז שמא גם בניקוד, לא דקדקו.

אבל לענ"ד לא מסתברא כי מטעם זה לא נהגו לאמרה, שהרי בלאו הכי הרבה בקשות אינם אומ' אף דלא שייך התם הא"י טעמא. אלא לא רצו להכביד ולהטריח בהם על הציבור, על דרך הא דקיי"ל בש"ע או"ח [סימן א' סעיף ד'], טוב מעט בכוונה, מהרבות בלא כוונה יעו"ש.

בכל אופן, כך היה היה בזמנם. בדורותינו כבר התקבל לקרוא עם הטעמים. גם אם מהרי"ץ סבר שאין קפידא, אבל בודאי שזהו דבר טוב. מה שכן, צריכים לשים לב, לגבי דברים מסויימים, שאכן הקריאה תהיה מדוייקת. חוץ

כולם עושים זאת, בשירת הים. תשימו לב איך אומרים. **כָּל יֹשְׁבֵי כְנָעַן: תִּפְּלָ עֲלֵיהֶם אֵימָתָה וְנִפְחָד וגו' [שמות ט"ו, ט"ז].** הדבר בגלל שהמלה 'כנען' היא מלעיל. זה לא בגלל שמתלהבים להגיד 'תפול'. אולי ישנם החושבים כך, כי זאת מרגשי ההתלהבות לבקש מאתו יתב' כנגד צוררנו ושונאינו, תפול וגו'. אבל האמת לענ"ד כי לא זאת היא הסיבה. אלא הסיבה היא כדלעיל.

אותו הדבר, במזמור של חג הפסח. אלה שמחברים פסוק עם פסוק הבא, אם תשימו לב תראו כי הם מחברים היכן שהמלה האחרונה היא מלעיל.

במלים אחרות, הדבר מונח בטבע, שזה 'מקפיץ' למלה הראשונה אשר בפסוק הבא אחריו. מי שיבדוק יראה כי האמת היא כך. אין זאת 'מסורת' אלא יוצא כמו מאליו, באופן טבעי. ולענ"ד לא נכון לעשות כן, ולהקפיד על פיסוק הפסוקים, כמו שניתנו לנו בסיני.

*

עכ"פ לגבי 'באתי לגני', הדבר תמוה, כיצד הזרקא הזאת נעלמה?

ולא רק בקריאת שה"ש בערב שבת, אלא גם כאשר קוראים שה"ש עם התרגום, בחג הפסח, לא עושים את הזרקא הזאת.

דרך אגב, מי שרוצה לזכור היכן ישנה זרקא, שיזכור 'באתי לגני' – אל תקרי 'לגני', אלא 'לניגוני'. כדי שיזכור, כי פה צריכים לעשות ניגון. סלסלה ותרוממך.

אותו הדבר, במגילת איכה. ישנו פסוק באיכה [א', י"ב] **לֹא אֵלֵיכֶם פִּלְעֵֽרִי דָרְנָה הַבִּיטוּ וּרְאוּ אִסִּי־שׁ מִכָּאוֹֹ כְּמִכָּאֹֹי וגו'.** ישנה זרקא במלה אליכם, ולא עושים אותה. מכיון שזאת הזרקא היחידה, אין עוד זרקא בכל ספר איכה. וכן בשיר השירים, זרקא אחת בתיבת 'לגני'. על כן הדבר נשכח.

ברם חושבני כי מצוה לתקן. כאשר עושים כאן זרקא, הרי זהו בכלל 'טעמיו'. ואדרבה, יותר מיוחד.

בעבר הסברנו בס"ד [שיעור בראשית התשע"ח], את אלה אשר נוהגים לעשות זרקא, בתרגום ההפטירות. כאשר ישנן שתי הפרדות, עושים את ההפרדה הראשונה עם זרקא. לכאורה, מה פתאום זרקא? הרי אין בפסוק זרקא? אלא התשובה, כי הא גופא. רוצים להראות, שאנחנו קוראים את התרגום, בלי הטעמים. והראיה, היכן שישנה זרקא בפסוק, לא עושים בתרגום. אולם כאן בתרגום, כן עושים.

אכן עיקר הסיבה היא, כי כאשר ישנן שתי הפרדות, עושים כך לצורך הנשימה, בשביל להמשיך את הקריאה, לכן מנגנים בהפרדה הראשונה. ישנם כאלה שאינם עושים כך, אלא הם עושים הפסקה ממש בראשון. שהרי אי אפשר לקרוא הרבה מלים בבת אחת, צריכים לתת לקורא אפשרות לנשימה, לכן הוא עושה פיסוק. אבל אלה העושים זרקא, הדבר ג"כ נותן אפשרות לנשימה, אולם כפי שהסברנו בזמנו, הם כנראה עושים זאת, מפני שהמקובלים אומרים, שאסור לקרוא את התרגום בטעמים, ובכך הם מראים שאין אלו טעמים, אלא מנוחה לנשימה.

הרי בהפטרה, זה יותר מהתורה. בתורה אין הפרדות, עושים רק נקודות. אבל בהפטרה, עושים פיסוקים. א"כ כיצד אתה עושה טעמים? אלא מזה שאני עושה כאן זרקא, היכן שלא צריכה להיות זרקא, הנני מראה שאני לא מתכוון בכך לטעמים, אלא רק להנעים את הקריאה. הארכנו על כך בזמנו.

שאלה מהקהל: הבנתי מדברי הרב שעשו זאת כדי שלא יאמרו שקוראים את התרגום עם טעמים, כיון שבתרגום ההפטרות עושים פסיקים. והרי גם בתרגום התורה לפעמים יש פסיקים, כגון בשירת הים.

תשובת מרן שליט"א: יבוא זה וילמד על זה, כי אין הכוונה בכך לעשות טעמים, רק מפני הנעימה המיוחדת שלהן.

*

צריכים גם-כן לשים לב, להרבה געיות שישנן בשיר השירים, כמו שקיבלנו.

בכל אופן, אנחנו כעת, לרגל המצב שלנו, בודאי שזהו דבר חשוב, להכניס את אמירת רבון כל העולמים וכו' אחר שה"ש, מטעם שהסברנו בס"ד.

*

ברם לגופו של עניין, מה יהיה אם לא קראו עם הטעמים, או מי שאינו יודע לקרוא עם הטעמים, האם ישנה בעיניו בכך שהוא יאמר 'זבזכות טעמיו'?

בספר הליכות עולם לו [דף קפ"א, אות ל"ה] כתב על כך בזה"ל, יש שכתבו שצריך להיזהר לומר שיר השירים בטעמים, שכן בתפילה שאחר שיר השירים אנו אומרים 'זבזכות טעמיו', ואם לא אמר בטעמיו נמצא דובר שקר.

כנראה כוונתו לספר שתילי זיתים דלעיל. כי לא ידוע על מישהו נוסף שעמד על כך.

על זאת הוא אומר, ולענ"ד הכוונה באמרנו 'זבזכות טעמיו', על הטעמים שיש בו, ולא הטעמים שניגנו אותם. ישנם טעמים בשיר השירים, ולא למימרא שאני עצמי אמרתי אותם.

והראיה שלו היא, שהרי אנו גם אומרים 'זבזכות שמותיו וצירופיו ורמזיו וסודותיו', ואילו בודאי שלא הזכרנו אותם בפינו, ואפילו לא בליבנו. אלא בודאי כוונתנו שהם קיימים ונמצאים בשיר השירים. וא"כ הוא הדין ל'טעמיו', הם הטעמים שלו, אע"פ שלא ניגננו בפינו את טעמיהם.

ומ"מ בודאי מי שיודע לנגן שיר השירים בטעמים, טוב שיעשה כן. שכן הטעמים ניתנו בסיני, ויש בהם סודות גדולים כמבואר בדברי רבנו האר"י (עץ חיים דף ט"ל סוף ע"ג), וגם לחוש לדברי רבותינו (מגילה דף ל"ב ע"א) שאמרו, כל הקורא בלא נעימה, עליו הכתוב אומר וגם אני נתתי להם חלקים לא טובים (יחזקאל כ', כ"ה), ופירש רש"י, נעימה – כגון טעמי המקראות. ואע"פ שדחה זאת אביי, מ"מ לא דחה אלא מפני הטענה ש'האם מפני שאינו יודע להנעים בקולו,

כגון בפסוק, צִאֲרֵלְךָ בְּעֶקְבֵי הַצֹּאן [שה"ש א', ח'], כאילו כתוב צִאֲרֵי. וְאִם-תִּעְוֹרְךָ [שם ג', ה'], כאילו כתוב וְאִם. רבים אינם מדקדקים בכך.

דבר נוסף, שהרבה אינם יודעים, נִטְרָה אֶת-הַפְּרָמִים [שם א', ו']. המלה נטרה, מלעיל. [עיי' בשיעור מוצש"ק פינחס ומטות התשע"ח].

בעז"ה כאשר יודפס הסידור – תכלאל יקהל יהודה, כתבנו שם בס"ד מקצת מן הנימוקים לכך.

למרות שמהר"ץ לא הזכיר את עניין הקריאה בטעמים, וגם לא הזכיר את אמירת הבקשה, עכ"פ בודאי שאין סיבה שלא לעשות זאת, ושלא לאמרה. רק לא נהגו, או לא רצו להטריח על הציבור כנראה. הרי אפילו את שלום עליכם וכו' [בליל שב"ק לפני הקידוש], מהר"ץ לא הביא את זה. לא העלה, ואפילו לא הזכיר. כנראה שבזמנו עדיין לא התקבל המנהג הזה. ועכ"פ לא היה נפוץ.

מאי שנא, מהתפילה שאומר התוקע לפני תקיעת שופר, ריבונו של-עולם, בניך בני רחומיך וכו'. שהעלה מהר"ץ בעצמו, והקדים לכך דברים מעוררים.

וישנם רבים האומרים תפילות נוספות, כגון התפילה קודם חבטת ערבה, בגלל שהדפיסו והכניסו אותה בתכלאל ע"ת, ע"כ רבים אמרו זאת. אולם בעבר, הרבה לא אמרו אותה.

כמו"כ ישנה תפילה לפני נטילת לולב, גם אותה הדפיסו, וישנם כאלה שאומרים אותה. בתכלאל, ובכללם כתי"ק של מהר"ץ גופו, אין תפילות הללו כלל.

וישנם כאלה, האומרים תפילה עפ"י הסוד, לפני הגדה של פסח. רבש"ע אתה יודע כי בשר אנחנו וכו'. ישנם כאלה גם בנוסח בלדי, שנהגו לומר אותה. אולם האמת היא, שמהר"ץ לא כתב אותה במהדורא בתרא, אלא רק במהדורא קמא. במהדורא בתרא, הוא השמיט אותה. אבל עכ"פ, הם כבר התרגלו לומר אותה.

יאמר עליו שנתתי לו חוקים לא טובים? ומשמע שאם יודע להנעים בקולו, דורשים זאת ממנו. ודו"ק. ישנו שם נדון בעניין.

אמנם יש להעיר, לא כ"כ פשוט שכך נפסק להלכה, דהיינו עניין זה של 'כל הקורא בלא נעימה, והשונה בלא זמרה וכו'. כבר כתבנו על כך בס"ד, במאמר משנת מהרי"ץ [הודפס גם בקובץ דברי חפץ, גליון י"ט, תשרי התשפ"ג בשל"ד].

עכ"פ כך הוא אומר, כי במלים 'בזכות טעמיו', אין הכרח שקראנו זאת עם הטעמים, אלא הכוונה רק שישנם טעמים בשיר השירים.

אבל זה נשמע תירוץ דחוק.

וגם יש להעיר דשאני התם, בזכות שמותיו, שרוב ככל בני אדם אינם מבינים אפילו מקצתם. מה שאין כן הכא, שכל אדם יכול לקרוא שיר השירים בטעמיו, שמא יהיה עליו איזה קטרוג אם יקראנו בלא טעמיו.

ונראה לי בס"ד תירוץ יותר טוב, עפ"י הזוה"ק שהבאנו מקודם. הרי כתוב שם, שרבי אליעזר בן הורקנוס לימד את רבי עקיבא, מאתים ושש עשרה 'טעמים' דפסוקי שיר השירים.

אם-כן, אלו הם ה'טעמים'. זהו 'בזכות טעמיו'. אין הכרח לומר, כי 'טעמים' היינו כגון פשטא וזרקא ואתנחא וכו'.

שאלה מהקהל: בודאי כוונת הרב דמי שקרא שיר השירים בלא טעמי המקרא, יפרש כך תיבת וטעמיו. אבל פשט תיבת וטעמיו, היינו טעמי המקרא כמובן, ובפרט שבאה מלה זו אחרי המלים פסוקיו תיבותיו אותיותיו נקודותיו. מה גם שהטעמים שלימד רבי אליעזר, בודאי כלולים כבר במה שאומרים לאחר מכן, ובזכות שמותיו וצירופיו ורמזיו וסודותיו וכו'. וכמו שכן הוא פשט תיבת וטעמיו בתפילות נוספות, כגון תפילת הפרנסה, ששם הכוונה למזמור בתהלים, ולא מצינו שנאמרו בו טעמים, אף כי יתכן שיש בו טעמים.

תשובת מרן שליט"א: אף שבאה אחרי תיבותיו ואותיותיו וכו', יתכן שהיא נמשכת

למטה עם שמותיו וצירופיו וכו'. אין הכרח שזה כלול עם מה שאומ' לאחר מכן, שהרי גם בזהר עצמו נזכר בנפרד לאחר מכן עמיקתא ורזין עילאין. וגם לפי מה שנסביר לקמן, הרי תיבת תנאי"ו שהיא ראשי תיבות תיבותיו נקודותיו אותיותיו, איננה כוללת וטעמיו, שמע מינה. איך שיהיה, לכל הפחות זהו לימוד זכות שאינו דובר שקר בהחלט, מאחר שאפשר להתפרש במובן הזה.

*

ישנו דבר נוסף, שחושבני כי צריכים לשים לב אליו בקריאת שיר השירים, וזהו הטעם אתנחא. אם כי זאת בעיא לא רק כאן. האנשים עושים את הכל, באותו הקצב. מונוטוני. אינם מבדילים, אפילו בין אתנחא לבין זקף, וכדומה. כיצד לפסק זאת.

כגון בפסוק [שיר השירים ד', ב'] שְׁנִידָּךְ כְּעֶדֶר הַקְצֻבוֹת שְׁעָלוּ מִן-הָרְחֵצָה שְׁפָלָם מִתְאַיְמוֹת וְשָׁפְלָה אֵין בָּהֶם. 'העולם' קורא זאת אותו הדבר [מרן שליט"א מדגים את קריאת הציבור. העורך]. ברם, הרי ישנה אתנחא במלה 'הרחצה'. [מרן שליט"א מדגים כיצד לעשות את האתנחא. העורך]. שיעורגש כי כאן מרכז הפסוק.

זהו כפי שדיברנו בעבר [שיעור שלך לך התשפ"א] בעניין האתנחא בהפטירות, ובכללם בנביאים וכתובים, כי יש לדקדק בזה. מי שיכול.

בכל אופן הבננו, כי אפילו אם נגיד כי 'טעמיו' כפישוטו, דהיינו טעמי הקריאה, גם אם זאת איננה הכוונה, עכ"פ בודאי שישנה לכך חשיבות.

הערה מהקהל: נפקא מינה, לכוון את שני הדברים, כאשר אומרים 'בזכות טעמיו'. טעמי הקריאה, וגם טעמי הפסוקים, כמו שכתוב בזה"ק.

תשובת מרן שליט"א: מה"טוב העניין.

ביאור האמור בבקשה הנז"ל, הסודות הנפלאים והנוראים אשר הם חתומים וסתומים בו, בכל תנאי.

דדריש תיבת ז'כנ' רבים, נוטריקון וכל שכן, כמו שנוהגים לכתוב 'ירושלם' בקצרה י-ם, וכן ד"ר במקום דוקטור, שלוקחים אות ראשונה ואחרונה בלבד ע"כ. וזה טוב ונחמד, אם היינו מוצאים לחז"ל דרשות נוספות כאלה. וע"ע מהרש"א ועיון יעקב ופתח עינים וש"מ שם.

כמו-כן החיד"א בשם הגדולים ע' מה"ר שלמה – אנשלמה – אסתרוק, כתב, ונראה שלאדם גדול – יש שהיו – מוסיפין קודם שמו אותיות א"ן, שהם תחילת וסוף 'אדון', כאילו יאמר אדון שלמה. וכיוצא בשאר שמות ע"כ. כמו כן נפוץ בסידורים רבים לציין את שם ה' בשתי יודי"ן יי, כי לא רצו לכתוב שם הוי"ה מלא מרוב קדושתו, כנראה שמא לא ינהגו בו בקדושה כראוי וכו', וידוע שזהו ההתחלה והסוף של שילוב שני השמות הקדושים הוי"ה ואדנות, דהיינו יאהדונהי. לקחו את האות הראשונה והאחרונה, וכך יצא יי.

א"כ אפשר לומר גם בנ"ד, דנקט כעין זה מייסד הנוסח, את האות הראשונה ושתי האותיות האחרונות, של תיבת תנאי"ו. הרי כל המלים הללו נגמרות באותיות יו"ד וא"ו, א"כ זה תיבותי"ו נקודותי"ו אותיותי"ו. זהו ההתחלה, והסוף שלהן שהן אותיות יו"ד וא"ו. המלה תיבותיו, נגמרת ביו"ד וא"ו, וכן נקודותיו, וכן אותיותיו. טעמיו, אינה בכלל, לפי מה שהסברנו שהכוונה לטעמים הנסתרים כמ"ש בזה"ק. א"כ אלו הן היו"ד והוא"ו האחרונות. הוא חיבר אותן במלה אחת.

הערה בכתב לאחר השיעור: לפרש כי בכל תנאי"ו הוא ראשי תיבות תיבותיו נקודותיו אותיותיו וטעמיו, קשה לכאורה כי הלא אין זה כסדר דלעיל, תיבותיו אותיותיו נקודותיו טעמיו. ועוד, דאם כן תיבת בו נראית לכאורה מיותרת. ועיין ספר ה' נסי חלק א' דף תמ"ז וסוף דף תע"ג, ואור תורה אדר ה'תשע"ח דף תק"י ד"ה בנוסח, וגם על הפירוש המובא באור תורה שם קשה מתיבת בו.

עוד יש להעיר כי לפי זה חסר טעמיו, ויתיישב רק לפי האמור לעיל שהכוונה לטעמים

ישנו דבר נוסף, שצריכים להסביר בבקשה הזאת.

בהמשך הבקשה מובא כך, 'הסודות הנפלאים והנוראים אשר הם חתומים וסתומים בו, בכל תנאי'.

מה הפירוש, 'בכל תנאי'?' על איזה 'תנאים' מדובר?

בספר פסקי תשובות [סוף סימן ע"ר, דף רפ"א הערה 33] הביא בזה דבר חידוש, בשם ספר דברי חנה השלם [חלק א' עמ' י"ב] בזה"ל, מה שכתוב בנוסח 'רבון כל העולמים' שלאחר שיר השירים (שמקורו בתיקוני שבת הקדמון) אשר הם חתומים בו 'בכל תנאי', אין לו פירוש.

והנראה שהכוונה על ר"ת תיבותיו, נקודותיו, אותיותיו, וטעמיו (וכפי שכתוב בתחילת הרבון), והיו"ד היה קו וסימן לר"ת, והמדפיס טעה בזה.

הוא אומר, כי המלה תנאי"ו, היא ראשי תיבות של תיבותיו, נקודותיו, אותיותיו, וטעמיו. והאות יו"ד, זה היה צ"ל סימן ה'ראשי תיבות', אלא שהמדפיס חשב בטעות שזאת יו"ד.

הערה מהקהל: גם בנוסח יהי רצון וכו' שאחרי קריאת תהלים, אנחנו אומרים כך, 'ובזכות תיבותיו, ובזכות נקודותיו, ובזכות טעמיו'.

תגובת מרן שליט"א: כן. בלנ"ד עוד נרחיב על כך בשיעור נוסף.

נראה לי, כי אפשר ליישב, גם בלי לומר שזאת טעות, כפי שסבר בספר דברי חנה השלם. הדבר פשוט מאד. בהרבה ספרים, כותבים לפעמים בר"ת, את האות הראשונה של-מלה, ואת האות האחרונה. למשל, בספרי הקבלה, כגון מערכת האלוהות, את המלה תפארת כותבים כך, ת"ת. האות הראשונה והאחרונה. וכן עטרת, ע"ת.

חידוש הנוגע לנ"ד, ראיתי בס' ארים נסי [חידושי גטין דף ז' סוף עמוד א'], לגבי הפסוק וְכֵן נִגְזַר וְעָבַר [נחום א', י"ב] דרשו חז"ל בגמ' שם וכל שכן כשהן מרובין, וז"ל, אפשר

יִשְׂרָאֵל [שם כ"ח, ט]. אבל כשנוספו אותיות בסוף, תמיד הניקוד בשוא, כגון וְנָשָׂא אֶהְרֶן אֶת שְׁמוֹתָם [שם כ"ח, י"ב] וּבֹלְ אִשָּׁא אֶת שְׁמוֹתָם עַל שְׁפָתַי [תהלים ט"ז, ד'] בְּשִׁמְתָם לְתוֹלְדָתָם [בראשית כ"ה, י"ג] שֶׁשָּׂה מְשִׁמְתָם [שם כ"ח, י'] קָרְאוּ בְּשִׁמְוֹתָם עָלַי אֲדָמוֹת [תהלים מ"ט, י"ב].

א"כ ה"ה בנ"ד צ"ל בשוא, ובכל כי האיי גוונא. [וע"ע מדרש הגדול ר"פ שמות דף ו', אל תקרי ואלה שמות, אלא שמות, ובמצויין בהע' שם. ומ"ש בס"ד בפתיחה לנפלאות מתורתך במדבר דף א' סוד"ה ומסתברא].

בספר הליכות עולם לו [דף קפ"ב], אחר שהביא את דברי חנה השלם דלעיל, הוסיף בזה"ל, וזכורני כי ראיתי למי שפירש את הראשי תיבות, תיבות נקודות אותיות, והיו"ד והוא"ו שבמלת תנאיו הוא מאחר שכבר שיש רגילות לראשי תיבות תנ"א שפירשו כאמור תיבות נקודות אותיות אפשר להטות אותם וכאילו אומר תיבותיו נקודותיו אותיותיו. ואינני מוצא אותו כעת.

ואמנם הפירושים נאים ומסתברים אך מעיון בכל הסדורים הקדמונים שראיתי אין אף אחד שכתב בראשי תיבות ולדבריהם צריך לתלות את הטעות במדפיס הראשון וכולם נמשכו אחריו והוא קשה ומ"מ טוב שיאמרו בכל תנאיו ככתוב בכל הנוסחאות ויכונו בלבד לראשי תיבות הנזכרות עכ"ל. ויפה העיר.

המשך ביאור תשובת מהרי"ק בעניין נישואין בימי בין המצרים, למי שעדיין לא נשא אשה, ואין לו מי שישמשנו וכו'. מה הפירוש בדבריו, 'אם הש"ע החמיר'. ומה שכתב בסוף תשובתו, 'וכן פסק הרדב"ז וספר שתי ידות והפר"ח ז"ל'. וחזוק המנהג בדורותינו להחמיר בכך, למרות שהשת"ז ומהרי"ק התירו זאת. התייחסות למ"ש בשו"ת יביע אומר בעניין זה. מסקנת מרן שליט"א להלכה ולמעשה, ומה יעשה מי שהוזמן לחתונה כזאת המתקיימת בימי בין המצרים.

דיברנו [בשיעור הקודם] לגבי השאלה, האם אפשר להתיר נישואין בימי בין המצרים, כמו

שלימד רבי אליעזר, אך כבר הערתי דפשו תיבת וטעמיו אינו כך. ועוד, שלא מצינו קיצורים כאלה אלא בתיבה אחת, כגון ת"ת תפארת, ולא בצירוף כמה תיבות כמו כאן. ועוד, שבקיצורים כאלה מזכירים רק אות ראשונה ואות אחרונה, וכאן אות ראשונה ושתי אותיות אחרונות. ועוד, שחסרים כאן שתי נקודות להוראת הקיצור. ועוד, שבתיקוני שבת שהוא המקור, מנוקד תְּנַאֲיו, והרי לפי פירוש מעכ"ת אין לקרוא כך, אלא תיבותיו נקודותיו אותיותיו.

תשובת מרן שליט"א: לעיל הלך כפי הסדר הפשוט, שהרי אי אפשר להקדים את הטפל לעיקר, הנקודות לפני האותיות. וכאן הוכרח לכך לפי המלה תְּנַאֲיו, לרמוז שזה כמו תנאי, לכן לא יכל לכתוב תאני"ו, שאין לה משמעות.

שאר ההערות, אין צריך להשיב בפרטות, כי המעיין יבין מאליו מה יש ליישב. רק יש לכתוב כי מה שבתיקוני שבת מנוקד תְּנַאֲיו, אין זה בדפוס הראשון שלו, ששם נדפס כל הנוסח ללא ניקוד. ואעיקרא בודאי יש לקרוא תנאיו, בלא לפתוח הראשי תיבות. רק לדעת שזהו המכוון בכך.

שאלה מהקהל: כתוב כאן בדף, 'שמותיו' עם שו"א בשי"ן, זה לא צריך להיות בצירי, 'שמותיו'? שהרי רק כאשר זה סמוך למלה אחרת אזי הניקוד בשוא, כמו [שמות א', א'] וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

תשובת מרן שליט"א: השאלה היא לא רק לגבי זה, אלא גם בשלהי נוסח תפילה על הפרנסה הארוכה, וכן בתפילות דומות לה. שמעתי כאלה הקוראים 'שמותיך', 'שמותיו', אבל ראיתי כי בכל הספרים השי"ן מנוקדת בשוא.

לאחר העיון ראיתי, כי האם אמנם שיש חילוק בניקוד כשזה סמוך, שכך כתוב למשל וַיִּקְרָא הָאֱדָם שְׁמוֹת לְכָל הַבְּהֵמָה [בראשית ב', כ'], אֲשֶׁר נִקְּבוּ בְּשִׁמְוֹת [במדבר א', י"ז] בצירי, ומאידך בסמיכות זה בשוא, כגון וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי לֵוִי [שם ו', ט"ז], וּפְתַחְתָּ עֲלֵיהֶם שְׁמוֹת בְּנֵי

בכל אופן, כאשר מהרי"ץ כתב בסוף, 'וכן פסק הרדב"ז וספר שתי ידות והפר"ח ז"ל, הנני מבין, שכך היתה סברת מהרי"ץ גם בלעדיהם. דהיינו, הבחנתי כי ישנם מן המחברים שכבר ראו את מה שכתבו בספרי הפוסקים, והם מתחילים לדון בדבר כאילו מעצמם, שאפשר להביא ראיה מכאן ומשם וכו'. אבל בעצם, הדבר לא התחיל מהם. כבר דנו בכך בספרים. לא היה צריך להביא את הדבר, כביכול הוא בעצמו מתחיל לדון בעניין הזה. אולם אצל מהרי"ץ, בטוחני שהדבר התחיל ההיפך. כי מהרי"ץ זיע"א, אם אלו אינם חידושים שלו, הוא מביא כי כך כתב פלוני אלמוני. מיד בהתחלה הוא מביא את המקור.

ומאחר דחזינו בנדון דידן, שמהרי"ץ כתב את הדברים הללו תחילה, בשם עצמו, ורק בסוף סיים וכן כתב וכו', שמע מינה. דהיינו, מסברא דנפשיה היה נראה לו כך, עוד לפני שהוא ראה זאת באותם הספרים.

נפקא מינה, כי נראה לענ"ד לפוס רהטא שמהרי"ץ מיקל יותר מהם. לפי שהרדב"ז, והשתי ידות – זהו ספר שחיבר מהר"ם לונזאנו – והפרי חדש, הם אינם מתירים לעשות חתונה רגילה. הם מדגישים, שזהו בתנאי 'שלא ירבה בשמחה'. אולם מהרי"ץ, לא כתב את הפרט הזה.

הנני אומר זאת, בתורת השערה. הדבר אינו בטוח. בפרט כי לפני כן בסימן ע"ו, מהרי"ץ העתיק את מהר"ם לונזאנו, ושם הוא כן הביא את המלים שלו הללו, 'בתנאי שלא ירבה בשמחה'.

כך מהרי"ץ מביא שם [מלשונן], וכן מה שנהגו שלא לישא נשים עד ל"ג לעומר, בזמן שיש שם סיבה וטעם, לא חיישינן למנהגא. כגון שלא קיים מצות פריה ורביה, או שאין לו מי שישמשנו וכיוצא בזה.

ובתנאי שלא ירבה בשמחה.

שטעם המנהג הוא מפני השמחה, דלא עדיף מנהג זה מאבילות של שלשים יום, וברור הוא עכ"ל.

בספירת העומר, עפ"י מה שמהרי"ץ זיע"א כתב בשו"ת פעולת צדיק [חלק ב' סימן קי"א] וז"ל, שאל השואל, מהו לישא אשה בימי העומר, כשלא קיים פריה ורביה.

תשובה. אם הש"ע [או"ח סימן תצ"ג סעיף ב'] החמיר, היינו למי שהוא נשוי. אמנם אם עדיין בחור, או שאין לו מי שישמשנו, או שלא קיים פ"ו, הדבר פשוט שמותר גמור הוא. דהא אפי' באבל תוך ל', מותר בכל אלו. כ"ש בימי העומר, דלאו מדינא, אלא מנהג. וכשיש סיבה, כגון דא, שרי. וכן עשינו מעשה כאן. וכן פסק הרדב"ז וספר שתי ידות והפר"ח ז"ל.

מה פירוש המלים, 'אם הש"ע החמיר?' מה זה 'אם'? הרי השלחן ערוך בודאי החמיר?

וחוץ מזה, למה מהרי"ץ היה צריך לומר, 'השלחן ערוך?' וכי זהו הנדון, בגלל השלחן ערוך? הרי גם אצלינו, מנהג העולם הוא להחמיר. היל"ל אעפ"י שמחמירים.

לגבי השאלה בעניין המלה 'אם', התשובה היא כי ישנו 'אם' שהוא ודאי. זה לא שישנו ספק, האם הש"ע מחמיר או שלא. זה ודאי. כמו שכתוב במכילתא ובפירוש רש"י ע"פ וְאִם מִזְבַּח אֲבֹנִים [שם כ', כ"א], אִם פֶּסֶף תִּלְוָה אֶת עֲמִי [שם כ"ב, כ"ד], כל אם ואם שבתורה רשות, חוץ משלושה שהם חובה, וזה אחד מהם. ומובנה פֶּאֶר יְעוֹ"ש, ובראש השנה דף ג. ד"ה כדריש לקיש, ובסמ"ע חושן המשפט ריש סימן צ"ז.

ולגבי השאלה, למה מהרי"ץ הביא שהש"ע החמיר, נראה לי שמהרי"ץ רומז כאן, כי הרמב"ם אינו מביא כלל את החומרא הזאת. 'הש"ע החמיר', רק מרן. אולם רבינו הרמב"ם אינו מחמיר בנ"ד, הוא בכלל לא הביא זאת.

ואמנם האמת היא, שהדבר צריך עיון גדול. מדוע הרמב"ם השמיט את העניין הזה, שלא עושים נישואין בימי העומר? כי לכאורה, זה נראה כדבר מוסכם, שכבר כתוב בגאונים. צריכים להסביר את העניין הזה, אולי בלי נדר נעשה זאת בשיעור אחר.

אבל שם, הדבר הוא רק בדרך אגב. משא"כ כאן, אשר הוא מדבר על גוף העניין, והלכה למעשה, מהרי"ץ לא הזכיר זאת.

גם השתילי זיתים, שהוא ג"כ מתיר, הוא מביא את הפר"ח שהתיר, כתב כך, 'זבתנאי שלא ירבה בשמחה'.

אולם מהרי"ץ, אינו מזכיר זאת כלל ועיקר. ולא עוד אלא שחושבני כי מהרי"ץ רמז כך, דהיינו לאפוקי מהכי, במה שכתב בזה"ל, 'הדבר פשוט שמותר גמור הוא'. פירוש, שהדבר 'חלק'. א"כ לכאורה אין שום הבדל. כך אני חושב.

ודיברנו עוד, כי עכ"פ להלכה ולמעשה, אנחנו איננו מורים ככה. ואינני יודע, אם מהרי"ץ היה בזמנינו, מה הוא היה אומר. כי מדברי מהרי"ץ משמע, שלא היו נוהגים גם בזמנו לעשות אז נישואין, ועם כל זאת מובן שהוא אינו חושש למנהג. אלא כמו ההלכה לגבי אבל, שזהו מצד הדין, ובכל זאת אם הוא לא קיים פו"ר, או אין לו מי שישמשנו, אזי הדבר מותר. א"כ אותו הדבר וקל וחומר בנ"ד, שזה מותר. העניין היה נראה למהרי"ץ, נגד ההלכה. כביכול זהו מנהג טעות, מה שלא עשו אז נישואין אפילו למי שלא קיים פו"ר וכו'. כך נראה מדבריו.

ונראה כי כך היא ג"כ דעת הרדב"ז, רק שהוא הגביל זאת באמרו כי יש למעט את השמחה. הערה מהקהל: כמו בברית מילה.

תגובת מרן שליט"א: לא עד כדי כך. עכ"פ שיהא ניכר שזה פחות משמחת חתונה רגילה. הוא עשה כעין פשרה. הרי הסיבה שלא עושים נישואין בימי העומר, היא כדי שלא תהיה שמחה יתירה, א"כ הרי אין חובה לעשות שמחה גדולה בחתונה, תצמצם את השמחה. אבל למהרי"ץ היה נראה, כי אין צריך להגביל את העניין הזה.

אולם למעשה, הגאון מהר"י יצחק הלוי זצ"ל, שהוא ממעתיקי השמועה, מממשיכי דרכו של גאון עוזנו ותפארתנו מהרי"ץ זצוק"ל, הוא ג"כ הורה שלא לעשות חתונות בימים האלה,

למרות שאותו אדם עדיין לא נשא אשה, ואין לו מי שישמשנו וכו'. [אין זו הוראה מדעתו, אלא מפני שכך המנהג. איתמר].

הדבר מובא בספר איש ימיני [חלק א' דף קע"ג], הודפסה שם התשובה הזאת שלו. הוא נשאל על כך מהעיר רדאע. היב"ע – הרב יחיא בן יחיא עומסי – היה שם המרא דאתרא, והוא כתב אליו בזה"ל, נודיע לאדון, איך מנהגינו מימות אבה"ק דור אחר דור, להחמיר ולאסור תספורת ונישואין בין פסח לעצרת, ומונין מעת ספירת העומר מליל ב' יו"ט של פסח. ומנהג אבו"ת, וכ' ואהב"ת. ומנהג זה לא יזחיתו אותו הפוסקים, כמבואר בטור ובב"י, וגם מר"ן ולבוש ורד"א. וכולם יעידון יגידון פה אחד, כנזכר בדבריהם ז"ל. ואיתא במשנה, אם קבלה, נקבל. ואם לדין, יש תשובה.

והנה בזמן הזה, סעו המה למנוחות, ועזבו אותנו לאנחות. כעת נשתנה משהו, לאחר שנפטרו אבותינו ורבותינו אשר הנהיגו זאת, ויקם דור חדש אשר לא רצה לדעת.

עמדו מורי הוראה, ופסעו על דברי הפוסקים, והתירו נישואין בפומבי בזה העת. והתחילו בו משבת-קודש כ"ח לחדש ניסן. ולא חשו לא לדברי הפוסקים זלה"ה, ולא למנהג דאיהו אלים עפ"י הדין. ואמרו חז"ל, כל הפורץ גדרן של ראשונים וגדר במנהגים ישכ"ן – ישכנו נחש רח"ל. ולא חיישי למיתת תלמידי רע"ק, דאיהי גרמא לאיסורא. ומצאנו שצרתן של ת"ח מוטלת ע"כ ישראל, דכתוב ואחיהם [כל בית ישראל יבכו] וגו'. וסילוקן של צדיקים, קשה לפני הקב"ה יותר מחרבן בהמ"ק, כידוע ליודעי חן.

לא ניכנס כעת לכל הפרטים, רק נביא את מה שהוא כותב בזה"ל, והנה המתירים ס"ל, שעד ר"ח יכול לישא אשה. ולא קיים פו"ר, גם לדעת הפר"ח והמהר"מ – דהיינו מה"ר מנחם לונזאנו – כנזכר בבאר היטב בש"ע סי' תצ"ג.

והנה ודאי איסורא איכא. חדא, משום מנהג. וגם מטעמיה דר"ח, הנה אנחנו מונין ליום ל"ג

אם ח"ו אנחנו נצא נגדם 'בכוח גדול וביד חזקה', כגון לנדות אותם, אזי מי יודע? עלול ח"ו שיעשו דברים חמורים, אולי יפנו לשלטונות, או שח"ו יפעלו באלימות. סתם ולא פירש.

ומימי אבותינו ומימינו, לא ראינו ולא שמענו מי שנושא אשה, אפי' בלא ריקודים ומחולות, מעת שחל ספירת העומר עד ל"ג לעומר, [אפילו] למי שלא קיים פו"ר, או שאין לו מי שישמשנו. ואדרבה נוהגים חומרא בזה, וכפי המנהג לדעת האוסרים, ואעפ"י שיש מקילים.

והואיל וקיבלו עליהם סברת האוסרים דור אחר דור, אסור להם להקל, וכמ"ש הרב בהקדמתו לב"י בדיבור המתחיל ואם באיזה מקומות וכו'. אך השעה"ט – השם הטוב – יכפר בעד, ויחננו דעת בו"ה – בינה והשכל. ויכין את לבבנו ללכת בדרכי אבותנו הקדושים נוחי נפש זת"ע.

ובכן ואתה שלום ואל"ש. אייר ברל"ד.

הצעיר יחיא י' מוסי' יצחק יצ"ו ס"ט.
מובן מכך, כי למרות שהשתילי זיתים ומהרי"ץ התירו, הדבר לא התקבל. ויכול להיות, שגם מהרי"ץ בדורותינו היה מסכים לכך, כי בעוה"ר רואים שהדורות פוחתים והולכים. עבר קציר פלה קצין, ואנחנו לוא נושענו [ירמיהו ח', כ']. דבר זה מתאים לא רק לימי בין המצרים, לעניין הגאולה שלא זכינו, אלא גם בימי ספירת העומר.

בפרט אם רואים כי ח"ו נוצרו מכך בעיות, כפי שמובא באותו מעשה נורא, שעשו נישואין ויצא מכך מכשולים ותקלות, מריבות וקטטות. א"כ גם מהרי"ץ היה מודה.

עכ"פ רואים, כי הפסק הזה לא התקבל להלכה ולמעשה.

אמנם בסוף הוא – מהר"י יצחק הלוי – כותב בזה"ל, הנה אחרי פתבי התשובה הנז"ל, הגיע לידי אופן המעשה בפנים אחרות, כי נזכר שם אונס ודוחק, ושיש לחוש גם לביטול הנישואין וכו'. אז כתבתי תשובה אחרת, כפי השאלה. והכל לפי המעשה. סיון ברל"ד.

מיום טוב ב' פסח. וכבר ה' זרע אמת ומהרי"ל וה' שע"ה – נראה דצ"ל בתי"ו, שע"ת. דהיינו שערי תשובה – ובמח"ב – ובמחזיק ברכה – החמירו אפילו לא קיים פו"ר, וכמו שהובא בסידור בית עובד ובשערי תשובה, והביא מעשה נורא ז"ל. כ"ש נדון זה מנהג אלים, ויש לו מי שישמשנו, ועדיין בחור, וכלתו עדיין כמה שנים עד שתביא סימנין. בין כה וכה, אין עי"ז פריה ורביה, וכמו שהסברנו בס"ד בשיעור הקודם.

ועוד נעלם מעיני המתירים, מה שכתוב בב"י ובלבוש וברד"א ז"ל, מי שקפץ וכנס, אין עונשין אותו. אבל אם בא לשאול בתחילה, מורין לו שלא לעשות כן, וכן הורו הגאונים. כ"ש – כל שכן – [ש]עשו כמה שמחות וריקודין ומחולות. דהיינו, הם עשו בחתונה זו שמחה גדולה.

זה מה שנלע"ד העבד הנבזה. ואתה אדוננו היה לנו לעינים. ואלהים אמת ינחנו בדרך אמת, ותמ"ת – ותשובתך מהרה תצמח – אם נאה לעשות כן. ונחתום בשי"ל – בשלמך ישגא לעלמין – בסדר והזרתם – והזהרתם – את בני ישראל.

ומנין להם בעת שנדרשו ע"ז להתיר. והלא כתבו הפוסקים הנז"ל, אם בא לשאול בתחילה, מורין לו שלא לעשות כן. וזה חכמים החמירו, והם התירו וד"ל.

דשו"ט – דורש שלומו וטובתו – הצ' יבי"ע הי"ו.

כך הוא כתב למהר"י יצחק הלוי, כדי שיגיב בחומרא על העניין הזה, בכדי לגדור את הפירצה הזאת.

*

עונה לו מהר"י הלוי כך, ידי"ן כה"ר החביב ויקיר שי"ל כיר"א.

דברי חז"ל ידועים. והמנהג ג"כ ידוע, באין פרץ ואין יוצאת ואין צוחה. אך מה נעשה להמתפרצים. אם באנו להשיב להם גמול כמעשיהם, אין לדבר סוף. וחוששני פן יצא האדם חוץ למחיצתו ח"ו.

לקראת הסוף, לפני ששלח את המכתב, הוא הוסיף פרט, חזר בו. אבל היב"ע מעיר על כך וכותב בזה"ל, ובאמת כי היה לו שלא להשיב להם כלל. ונראה כי האמין לאופן המעשה שכתבו לו, מה שאינו אלא להחזיק בסברתם. ה' יודע תעלומות וכל מחשבות.

דהיינו, הדבר כאב להרב יב"ע. כי הוא כתב ושלח את השאלה מעיקרא למהר"י הלוי, להתריע נגדם, והצד השני נודע להם על כך ושלחו גם הם את השאלה מצידם למהר"י הלוי ועבדו עליו, אמרו לו כי היה שם אונס ודוחק, ביטול נישואין. כביכול, מה רוצים מאתנו? היו לנו כאן סיבות מיוחדות להתיר. לכן היב"ע מעיר, כי הוא לא היה צריך להאמין להם.

כנראה מהר"י יצחק הלוי לא ידע, כי שם בעיר רדאע, התחילה לפעול קבוצה של אנשים עם דעות זרות. אנחנו כיום יודעים מכך, נתפרסם. אבל אולי אז כנר' הדבר עדיין לא היה מפורסם. הם פרצו הרבה גדרות, בהרבה תחומים. לכן הוא מעיר, כי – במחילה מכבודו – הוא לא ידע כי זהו שקר, מה שהם כתבו לו. הם בלבד אותו.

בכל אופן מובן, כי אם אכן היה אונס ודוחק, אזי גם מהר"י יצחק הלוי היה מסכים להתיר. במקרה מיוחד, יוצא דופן.

*

בשו"ת יביע אומר [חלק חמישי או"ח סימן ל"ח] להגרע"י זצ"ל ג"כ נשאל לגבי מקרה של אונס ודוחק, בימי ספירת העומר, והוא ג"כ מתיר זאת.

וזה לשונו שם, נשאלתי אם מותר לערוך חופה וקידושין בתוך ימי ספירת העומר, כשהחתן אשר טרם קיים מצות פריה ורביה, ממנהר לנסוע למדינה אחרת, כי ירט הדרך לנגדו. וקיים חשש ג"כ, שאם לא יעשו הנישואין מיד, יתבטל השידוך לגמרי.

והוא כותב בסוף למסקנא, אם יש צורך ושעת הדוחק, רשאים לערוך נישואין בחופה וקידושין בתוך ימי הספירה, אם עדיין לא

קיים החתן פריה ורביה, או אין לו מי שישמשנו, וכיו"ב.

אבל ישנם דברים שצריכים לעמוד עליהם, בתוך תשובתו הנז"ל.

הוא מביא את כל שלושת הפוסקים שמהרי"ץ הביא, את הרדב"ז ואת מהר"ם לונזאנו ואת הפר"ח, אולם צריכים להבין כאן משהו.

וזה לשונו שם, הרדב"ז יליף דין זה, מדין אבילות. דהיינו, כמו שמותר לאבל תוך שלושים, אם הוא לא קיים פו"ר או אין לו מי שישמשנו, כך הדבר מותר גם בנ"ד, כמו שהקדמנו.

כך הרדב"ז כותב [בשו"ת ח"ב סימן תרפ"ז], מה שנהגו לא לישא נשים עד יום ל"ג בעומר, אם יש סיבה וטעם לא חיישינן למנהגא, כגון אם לא קיים מצות פו"ר, או אין לו מי שישמשנו וכיו"ב, ובתנאי שלא ירבה בשמחה וכו'.

מביא על כך בשו"ת יביע אומר, ואמנם ראיתי לכנסת הגדולה בהגה"ט [סי' תצ"ג] שהביא בשם מהר"ם די לונזאנו בס' שתי ידות שכתב, שאם לא קיים פו"ר או אין לו מי שישמשנו וכיו"ב, לא חיישינן למנהגא, ונושא אשה בימי הספירה, ובלבד שלא ירבה בשמחה.

וכתב על זה הכנסת הגדולה, ואין אנו נוהגים כן.

בעל כנסת הגדולה הביא את מהר"ם לונזאנו, שכתב כמו הרדב"ז בדיוק. והוא מסיים, ואין אנו נוהגים כן. צריכים להבין, מה רוצה הכנסת הגדולה? מה חידש בכך? הרי הרדב"ז יודע שלא נוהגים כך, ובכל זאת הוא כותב שלא חוששים למנהגא, כי המנהג הזה הוא נגד ההלכה. א"כ מה הוסיף לנו כעת הכנה"ג, בכך שכתב שאנחנו לא נוהגים כך?

כנראה צריכים להבין זאת, כי כיון שהרדב"ז היה כמאה שנה לפני הכנה"ג, וכבר אז הוא פירסם את דעתו בעניין הזה שלא לחשוש למנהג, אולם הם לא קיבלו. אמנם כך הרדב"ז פסק – אינני יודע האם הוא עשה מעשה, או שלא עשה מעשה, בכל אופן מבחינתו היה

העומר. ומשא"כ לגבי מי שאין לו מי שישמשנו, שהדבר לא עד כדי כך נחוץ. והיבוי"א מסיים – לאחר שהביא את דבריהם – כי כך פסק בשו"ת פעולת צדיק. ברם, הדבר אינו כן. מהרי"ץ לא פסק ככה. מהרי"ץ כתב במפורש בזה"ל, אמנם אם עדיין בחור, או שאין לו מי שישמשנו, או שלא קיים פו"ר, הדבר פשוט שמותר גמור הוא.

שאלה מהקהל: אולי מ"ש שכן פסק מהרי"ץ, חוזר רק לגבי עיקר העניין?

תשובת מרן שליט"א: אם כן לא היה לו לכתוב זאת אחרי דברי הישועות יעקב, אלא קודם לכן, עם הרדב"ז ומהר"ם לונזאנו.

שאלה מהקהל: אם כן גם על מהרי"ץ דנקט וכן כתב הפרי חדש, יש להעיר שאין זה כדבריו ממש.

תשובת מרן שליט"א: לא. יש שלושה הבדלים. א' לשון מהרי"ץ הוא, וכן פסק הרדב"ז, וס' שתי ידות, והפרי חדש. א"כ הוא לא דיבר רק על הפר"ח, אלא כלל ואפילו הקדים את הרדב"ז ושתי ידות, ולגביהם ודאי הדבר נכון ומדויק.

ב' הפר"ח לא פסק כי מי שאין לו מי שישמשנו אין להתיר, רק כי מי שלא קיים פו"ר הדבר ברור להתיר יעו"ש. ש"מ וכך הדעת נותנת שזה ג"כ מותר לדעתו, רק שזה פחות ברור.

ג' יתכן כי מהשת"ז משמע שהבין כך את מסקנת הפר"ח, שהרי כתב בפשיטות [בסי' תצ"ג סק"ד] בזה"ל, בזמן שיש סיבה, כגון שלא קיים פו"ר או שאין לו מי שישמשנו, לא חיישינן למנהגא, ובתנאי שלא ירבה בשמחה (פר"ח בשם מהר"ם לונזאנו) יעו"ש. ולא הביא את המשך דבריו. אף שיש לדון בזה.

ובזה יובן מה שראיתי לאחר מכן שכבר בבאר היטב שם, הביא בפשיטות את הפר"ח שהסכים למהר"ם לונזאנו, גם לגבי מי שאין לו מי שישמשנו יעו"ש. וכמרכן המשנ"ב בשער הציון שם אות א'. שמע מינה כדברינו, ברוך הוא וברוך שמו. וע"ע כף החיים סק"ב.

שאלה מהקהל: הלי' למעשה בימי בין המצרים, הדבר מותר?

אפשר לעשות מעשה – וכבר אנחנו מאה שנה אחרי כן, וההוראה הזאת לא התקבלה. פירוש, שגדולי ישראל לא הסכימו להלכה הזאת. אמנם אין זה ראיה על כולם, הכנה"ג עכ"פ מדבר על ארצו ומקומו, הוא היה בתוגרמה, דהיינו תורכיה, אין אנו נוהגים כן. לא קיבלו את זה. כלומר, עבר זמן רב מאז שהתפרסם הפסק שלו, והוא לא התקבל. יפה.

בא הפרי חדש, ומביא את מהר"ם לונזאנו, וכותב בזה"ל, הדבר ברור להתיר למי שלא קיים מצות פו"ר, שהרי הרא"ם התיר משום פו"ר ליקח שתי נשים, ולא חשש לגזירת רגמ"ה, דס"ל שלא גזר ר"ג על כך וכו'. ובסוף הוא כותב, וכן נוהגים.

הפרי חדש כותב במפורש להיפך, כי כך כבר נוהגים. הפר"ח היה במקום אחר, הוא היה בארץ ישראל ובעוד כמה ארצות. הם 'נוהגים' לעשות חתונות, ועכ"פ מתירים למי שלא קיים מצות פו"ר.

לגבי אין לו מי שישמשנו, הדבר אינו כן.

כך הביא גם בשו"ת יבי"א בהמשך, בשם הישועות יעקב, שהוא עושה חילוק בין מי שלא קיים פו"ר, לבין מי שאין לו מי שישמשנו. וז"ל, סבירא ליה כוותיה בחדא, ופליג עליה בחדא. דכשאינו לו מי שישמשנו וכיו"ב, אין להתיר, הואיל וגם באבילות אסור לבוא עליה עד אחר שלושים. אבל כשלא קיים פו"ר, ששם מותר בתוך שלושים לבוא עליה, ה"נ הכא שפיר דמי.

נקוט מיהא פלגא, דכשלא קיים פו"ר כגון נ"ד, יש להקל לישא אשה בתוך ימי הספירה.

וכעת הוא מוסיף את מהרי"ץ, וכן פסק בשו"ת פעולת צדיק ח"ב [סי' קי"א] ע"ש.

לפענ"ד, הדבר כאן אינו מדויק. מהרי"ץ לא הסכים לכך, לחילוק הזה. הוא לא עשה פשרה כזאת. מהרי"ץ התיר את שניהם. לא רק מי שלא קיים פו"ר, אלא גם מי שאין לו מי שישמשנו. מהרי"ץ כתב במפורש את שניהם. הפר"ח והישועות יעקב אומרים, כי רק מי שלא קיים פו"ר, מותר לו לעשות נישואין בימי

תשובת מרן שליט"א: דיברנו על כך בס"ד בשיעור הקודם. אנחנו לא מתירים זאת לכתחילה, אפי' למי שלא קיים פו"ר, כי אסור לפרוץ גדר.

שאלה מהקהל: מהי הגדרת של 'מי שאין לו מי שישמשנו'?

תשובת מרן שליט"א: כגון אדם שאין לו מי שיכין בעבורו אוכל. אמנם כיום בזמנינו אולי ישנה לו אפשרות, להזמין אוכל מוכן ממקום אחר. אבל כל אחד, לפי המצב שלו.

הם אוסרים, אפילו אין לו מי שישמשנו. אבל מהרי"ץ מתיר זאת, אם האדם נמצא במצב שהוא צריך עזרה, כגון אם הוא חולה, וכן שיביאו לו אוכל. או שהוא צריך מישהו, שיעזור לו להוציאו ולקחת אותו, ואין לו. הוא צריך אשה שתעזור לו. מישהו קבוע, שיהיה אצלו צמוד יומם ולילה, אולם אין לו. לא פינוק.

שאלה מהקהל: אולי כמו שכתוב בגמרא, לכו ופרנסו בני אחותך.

תשובת מרן שליט"א: טוב. זה בגמ' מועד קטן דף כ"ג ע"א. הכוונה שתגדל אותם ותטפל בהם, כיון שאשתו מתה יעו"ש.

הערה מהקהל: זאת האמת. אם אין אשה בבית, אין מי שישמש.

תגובת מרן שליט"א: הכל לפי העניין. מהו הסיפור האישי, זה לא משנה כעת. כי להלכה ולמעשה, הכל תלוי לפי המצב.

הערה נוספת, על דברי היביע אומר.

הוא הרגיש, כי מהר"ם לוזאנו העתיק את הרדב"ז. הוא כתב זאת – בתוך דבריו שם – בלשון מליצית בזה"ל, וכנראה שמהר"ם די לונזאנו צדיק עתק תשו' הרדב"ז הנ"ל, כי שני הנביאים מתנבאים בסגנון אחד, שפה אחת ודברים אחדים.

'צדיק עתק', זאת לשון מליצה, ע"ד שנאמר [תהלים ל"א, י"ט] הַדְּבָרוֹת עַל צִדִּיק עֵתָק. ומשתמשים בכך בספרים במובן אחר, כי הוא העתיק.

ולמעשה, הוא – הגאון בעל יביע אומר – לא ראה שמהרי"ץ כבר עמד על כך [בחלק ב']

סימן ע"ו], כי ישנה כאן העתקה. מהרי"ץ הדגיש זאת שם, וגם ביאר את הסיבה לכך.

וזה לשון מהרי"ץ שם, והנה דברי הרדב"ז אלו, העתיקם מהר"ם לונזאנו ז"ל בס' שתי ידות, אף שלא בא לידי מדה זו בספרו זה להעתיק פסקי דינים. הרי מהר"ם לונזאנו אינו 'מלקט', א"כ מה פתאום פה הוא העתיק את כל דברי הרדב"ז?

אמנם להיות שראה שהוא דבר נאה ומתקבל, העתיקו לרוב חשיבותו. גם הרב כנה"ג הביאו. גם הרב מהר"ם חאגיז הביאו בספרו לקט הקמת. ומדהביאוהו ולא חלקו עליו, מוכח דס"ל כוותיה יעו"ש.

שאלה מהקהל: ההערה על יבי"א אינה מובנת, אלא אם כן מהר"ם לונזאנו העתיק דברי הרדב"ז מבלי להזכיר את שמו. האם אכן כך.

תשובת מרן שליט"א: הוא הזכיר בהדיא את שמו, כיעויין בספר שתי ידות דפוס ונציא השע"ח בסוף אצבע שני דף נ"א ע"ב, וזה מה שהיה לנגד עיני מהרי"ץ. אך משום מה, הכנה"ג כשהעתיק את דברי מהר"ם לונזאנו, לא הוסיף שזה בשם הרדב"ז. והיביע אומר לא ראה בגוף הספר שתי ידות.

*

כעת דבר נוסף.

בשו"ת יביע אומר חלק ששי [או"ח סימן מ"ג] כתב בזה"ל, בבואי שנה זו (התשכ"ט) לשרת בקודש בעיר ואם בישראל תל אביב רבתי והמחוז, הוריתי בסייעתא דשמיא לרבנים רושמי הנישואין ברבנות הראשית לת"א יפו, להרשות לעשות נישואין לספרדים ועדות המזרח גם לאחר י"ז בתמוז עד ראש חדש אב, ולא עד בכלל, כדעת מרן שקיבלנו הוראותיו, וכמנהג עיר קדשנו ותפארתנו ירושלים תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן, וכמבואר בספר פרי האדמה חלק ד' בשם שולחן מלכים. וכן הוא במנהגי ירושלים.

ובפרט שרוב הנרשמים לנישואין, הם רווקים שעדיין לא קיימו מצות פריה ורבייה. ואף על פי שעד כה לא נהגו לרשום לנישואין בימי

והם היו ממונים ושולטים על הרבנים רושמי הנישואין, והנהיגו הכל כמנהג בני אשכנז, ולמען השלום שתקו. שָׁרִים עָצְרוּ בַּמְלִים, וְכָף יִשִּׁימוּ לְפִיָּהֶם [איוב כ"ט, ט']. והדברים מפורסמים בבירור גמור. ובמקרה שכזה ודאי שלא נחשב מנהג.

מה אתם טוענים, 'נהגו'? זהו אינו 'מנהג'. הם – הרבנים הראשיים הספרדים – היו כפופים לרבים האשכנזים, אשר שלטו וקבעו כך לרושמי הנישואין, שלא ברצונם.

ומהו המקור שלו, שזה לא נחשב 'מנהג'? וכמו שכתוב בשו"ת פעול(ו)ת צדיק חלק ב' סימן ע"ו סוף עמוד ס"א, עיין שם. אבל אנן דלא כייפינן, תהילה לאל יתברך, על משמרתו אעמודה להחזיר עטרה לישנה, להורות כדעת מרן שקיבלנו הוראותיו, ולהשוות מנהג עירנו ת"א יפו כמנהג עיר קודש תיבנה ירושלים של זהב.

כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים. וכן קיימו וקבלו הרבנים הגאונים רושמי הנישואין, והוקבע המנהג זה שנים רבות, להתיר נישואין לספרדים ועדות המזרח לאחר י"ז בתמוז עד ראש חודש אב, ולא עד בכלל, כמו שנוהגים במנהגי ירושלים. והבא לשנות ולהחמיר, חטא רבים נשא, וידו על התחתונה. ושומע לנו ישכון בטח, ושאנן מפחד רעה, ומה' ישא ברכה.

זאת אמת גמורה, כי הוא לא היה כפוף כלל ועיקר לרבנים האשכנזים.

הערה מהקהל: בכל שנה הוא היה אומר, כי בעלי האולמות עשו לו הפגנות על כך שהוא ביטל את החתונות במוצאי שבת, ולכן בתמורה הוא התיר להם עד ר"ח אב.

תגובת מרן שליט"א: נכון, בגלל שזה גרם חילול שבת. אולם אינני נכנס כעת לכללות הנושא, שיש עוד מה לדון מלבד זה. רק מה שנוגע למהרי"ץ.

גם רבנים ספרדים, אשר אינם מסכימים איתו על כך שהוא משנה את מנהגי העדות בארץ ישראל, בטענה כי זהו אתרא דמרן, מ"מ בנקודה זו שיבחוהו, שכן ראיתי רבנים

בין המצרים גם לספרדים ועדות המזרח, צוויתי שמכאן ולהבא ינהגו להקל כאמור, ואמרתי לבאר טעמי ונימוקי בזה בעזרת ה' יתברך.

הוא מאריך שם, להתיר נישואין לכתחילה עד ר"ח אב, כפי שכתב מרן בשלחן ערוך [סימן תקנ"א סעיף ב'], שנוהגים שאין נושאים נשים מר"ח אב, עד אחרי תשעה באב.

ישנם כאן טעמים רבים, שלא ניכנס אליהם כעת. נעמוד רק על נקודה אחת, מאחר שהיא ג"כ קשורה למהרי"ץ זיע"א.

הוא כותב כך, ושמעתי שיש טוענים על דברי – ישנם כאלה שאינם מסכימים איתו – שמאחר שהרבנים הראשיים לת"א יפו שקדמוני הניחו המנהג להחמיר, אין לשנות המנהג.

מה אתה בא ומתיר? עד היום, כל הרבנים הספרדים אמרו שאסור, ופתאום אתה מתיר? ולא מלתא היא. דהיינו זאת אינה טענה. שמקום הניחו לי להתגדר בו.

ומכל שכן שידוע שהרבנים הראשיים הספרדים שקדמוני – תשמעו דבר חשוב מאד, שהוא אמיתי – הוו מיכף כייפי לעמיתיהם הרבנים הראשיים האשכנזים, הגאון רבי בן ציון עוזיאל, היה כפוף להגאון ראי"ק. (ונודע כי מרוב אהבתו לאיחוד ומיזוג העדות, הציע לוותר ולבטל אף את השחיטה הספרדית, והסכים שהספרדים יקבלו עליהם מנהגי השחיטה של האשכנזים, אלא שהגאון רבי צבי פסח פראנק ז"ל התייצב מנגד, ואמר, "אף אם הרבנים הספרדים יוותרו על מנהגי השחיטה הספרדית, אקום אני ואארגן שחיטה ספרדית. שכל עדה, צריכה להמשיך במסורתה ומנהגיה המקובלים מדורי דורות. וכל שבט ושבט, עליו לתפוס כמנהג אבותיו").

וכן הגאון רבי יעקב משה טולידאנו, בהיותו רב ראשי לת"א-יפו, לא היה יכול להרים ראש כלפי עמיתו יבדל לחיים טובים הגאון רבי איסר יהודה אונטרמן שליט"א, ולחלוק עליו בהלכה.

מרוקאים אשר ממש באצילות – כגון הרב חיים טולידאנו, אחיו של מחבר הספר 'דברי שלום ואמת'. הדבר בזכות ידידנו הרב אלון גרטי הי"ו, שהביא לי את הקובץ אור המערב [חוברת ל', אלול התשפ"ד, דף קמ"ח] – כתב בזה הלשון, ברור כי לכולנו, צאצאי ארצות המזרח והמערב, היתה הערכה והערצה רבה, למהפכה שחולל מרן הרב עובדיה יוסף זצוקלה"ה. הפוסקים הספרדים שנדחקו לקרן זווית מאז קום המדינה, הם ותורתם ומנהגיהם, חזרו באחת להיות גורם שיש להתחשב בו. אין חולק על כך, כי הוא נתן את האומץ להחזיר עטרה לישנה.

מאידך, נוצר בלבול אצל חלק נכבד מיהודי מרוקו וצפון אפריקה, כאשר נתקלו בסדרת ילקוט יוסף במנהגים שונים ממה שהיו רגילים בהם מימים ימימה במסורתם עתיקת היומין. כך נוצר אז הצורך, לרכז בכתב את היסודות ההלכתיים שעליהם מתבססים אותם מנהגים עתיקים, שאפיינו את יהדות צפון אפריקה בכלל, ויהדות מרוקו בפרט.

מצד אחד הם מכבדים אותו, אולם מאידך הם אינם מסכימים אתו. ממש בצורה מאד אצילית. הם עושים השוואה, כפי שהרמ"א עשה ספר על הבית יוסף, פרש עליו מפה. הגהות. לא בנה במה לעצמו, אלא התחבר והצטרף לספרו. אבל אלו 'דברי שלום ואמת'. בלי ח"ו לפגוע.

אבל בכל זאת, יש לי כאן שתי הערות.

דבר ראשון, לגבי הפרט הזה, של רבני הספרדים שהיו לפניו – כגון הרב יעקב משה טולידאנו – הסיבה שהוא הסכים שלא לעשות נישואין בימי בין המצרים, איננה בגלל שהוא היה כפוף לרבנים האשכנזים. הדבר אינו נכון. אלא הסיבה היא, כי גם במרוקו, אשר משם מוצאו, לא עשו נישואין בימי בין המצרים, החל מ"ז בתמוז. זה לא בגלל האשכנזים. כנראה כך היה ברוב ארצות הספרדים, אלא שאין פנאי לחפש ולחטט אחרי זאת בספרים שונים.

למשל, בספר נתיבות המערב [דף ר"ט אות ג'] שהם מנהגי ארץ מרוקו, מובא בזה"ל, נהגו שאין נושאים נשים, ואף לא עורכים אירוסין, בימי בין המצרים.

ובאות ד', נהגו שאין מסתפרים בימי בין המצרים וכו' יעוש"ב.

כמו כן ראיתי בספר ברית כהונה [אורח חיים דף ט"ז אות י"ב], לגבי מנהג גרבא, בזה"ל, בין המצרים, נוהגים פה שלא לגלח משבעה עשר בתמוז עד אחר תשעה באב, וכמ"ש מור"ם ז"ל סי' תקנ"א ס"ד וכו'. כמו דעת הרמ"א.

ובאות י"ג, בין המצרים, נוהגים פה שלא לישא אשה מ"ז בתמוז והלאה, עד אחר ט"ב. וכמ"ש מור"ם ז"ל סי' תקנ"א ס"ב ע"ש.

בדיוק כמו אצלינו התימנים. למרות שמרן הש"ע החמיר בנישואין רק מר"ח אב. והרי לפי רבינו הרמב"ם, גם אחרי ר"ח אב הדבר מותר, אבל נהגו בקהילותינו להחמיר.

[הערה בכתב אחרי השיעור: לכאורה מה שכתב הרמב"ם בפרק ה' מתעניות הלכה ו' משיכנס אב ממעטים בשמחה, זה כולל איסור נישואין אז. וכך מתבאר מדברי מהר"כ בשם טוב שם שכתב שהרמב"ם סמך על מה שכתב בפרק ג' הלכה ח', ושם כתב דממעטים באירוסין ונישואין אלא אם כן לא קיים מצות פריה ורביה. ויש לעיין בלחם משנה שם בפרק ג'. איתמר.]

תשובת מרן שליט"א: עכ"פ מרן הבית יוסף, שהוא בעל השלחן ערוך, הבין כי מדין התלמוד מותר נישואין גם אחרי ראש חודש אב, שכן כתב מפני זה בב"י סימן תקנ"א (ד"ה ומ"ש ולפי זה) כי מה שאין נוהגין לישא כלל אז, אפילו מי שאין לו אשה ובנים, הוא רק משום דלא מספיק להו מלתא יעו"ש. וע"ע בשיעור מטות דלקמן.

ואפילו אליבא דתירוצ' השם טוב התם (כי הבית יוסף ושאר מפרשים, תירצו באופנים אחרים את הקושיא מדוע לא כתב הרמב"ם אף לגבי משנכנס אב, שממעטים במשא ומתן) הלא מפורש ברמב"ם שם בפרק ג' הל"ח (לגבי תעניות על הגשמים) שממעטים באירוסין ונישואין אא"כ לא קיים מצות פריה ורביה יעו"ש ובמפר', ש"מ כי למי שלא קיים מצות פו"ר מותר, ומינה נילף לנ"ד. יב"ן.]

אינני יודע, ממתי המנהג הזה? יכול להיות שהמנהג הזה היה אפי' לפני מרן, בארצות

ע"כ. א"כ אין להביא ראיה מהשתיקה במנהגות, שדעת חכמים נוחה מהם או מהמונם, אך ורק סבת שתיקתם מה שזכרנו. וזה מפורסם מאד ע"כ.

אבל כנראה במחכת"ה לא שת ליבו, שהדברים האלה נשענים ונתמכים על מה שהקדים מהרי"ץ לעיל מינה (בדפוס ראשון בדף נ"ח נ"ט, ובדפוס החדש בדף פ"ב) וכדלקמן.

לפני כן בתחילת התשובה, מהרי"ץ כתב שם בזה"ל, שאלת בענין דינים הנוהגים בימי העומר, שגזרו שלא להסתפר, אם הוא מטעם שמתו תלמידי ר' עקיבא, וכי אפשר שתהיה אבילותם יותר מאבילות המקדש וירושלים. ושמעת עלינו, שאנו נהגנו להסתפר בימי העומר.

ומהרי"ץ עונה לו כך, יקבל הנכבד את תשובתו.

דע ידידי, כי קושיא היא. אמנם עיקר הטעם הוא, מפני שהם ימי דין, וראוי להיות אדם נכנע בימים אלו. לכך נהגו באותם המקומות שלא להסתפר, דרך הכנעה, להיותם ימי דין. וראיה לזה, שהרי מדת הדין פגעה בתלמידי ר' עקיבא בימים אלו, ולזה תלו הדבר במיתתם דרך השאלה.

אמנם המנהג הזה נתפשט באיזה מקומות. אך במקומינו זה, ארץ התימן, לא היו נוהגין כן. דהיינו, הם היו מסתפרים.

ומקרוב, כמו מ' שנה, יצא חכם אחד מאיי הים, ומדי עברו לעירנו הכריח הציבור לנהוג כן, מטעם איסור, ומנעם שלא ברצונם.

ובהמשך [באות ב', דף פ"ב בדפוס החדש וכן לעיל] מהרי"ץ כותב כך, ועתה אמרתי לדבר עוד, בהיות כי שמעתי אומרים, דכיון שנשיאנו אדוננו כה"ר שלום הכהן זצוק"ל הסכים וקיים דברי האיש שבא מאיי הים, ראוי לקיים המנהג שלא להסתפר.

ואען ואומר, כי הנה מודעת זאת בכל ההמון, כי מקודם היום כמו מ"ה או מ"ט שנה, היו כל הקהל נוהגים להסתפר כל ימי העומר. זולתי

הללו. כמו שמצוי עוד עניינים כאלו, ובכל כה"ג לא קיבלו הוראות מרן כנודע. לא כל הארצות, כי ישנן הרבה ארצות, אבל עכ"פ בהרבה מארצות הספרדים החמירו. אם כן, לא היה כאן ויכוח בין אשכנזים לספרדים.

הפרט הזה, הוא תמוה. כי מה שהרב י"מ טולידאנו רב הספרדים בתל אביב החמיר שלא לעשות נישואין מי"ז בתמוז, זהו בגלל שכך הוא ג"כ מנהג הספרדים.

זהו דבר אחד.

*

דבר שני, לגבי הראיה הזאת שהיבי"א מביא ממהרי"ץ – בעניין מה שהם היו כפופים לרבנים האשכנזים – הדבר הינו כרחוק מזרח ממערב.

מהרי"ץ דיבר, על מה שבארץ תימן היתה כפייה, שלא להסתפר בימי העומר. אבל הכפייה אז היתה עונש כספי, וגם שמו אנשים בבית הסוהר. משא"כ בעניין כפיית הרבנים כאן בא"י. אין בכלל מה להשוות.

ביביע אומר נסמך בזה ע"ד מהרי"ץ בשו"ת פעולת צדיק, שציין כמקור מדויק ח"ב סימן ע"ו סוף עמוד ס"א, וכמו שהקדמנו.

הכוונה לדפוס הישן של פעו"צ, מה שבדפוס החדש הוא בדף פ"ד פ"ה, ושם כתוב בזה"ל, ואם שראשי עם, בתחילת המנהג, שתקו ולא ענו על זה. היינו טעמא. דחשו למחלוקת, או משום כבוד. ושתיקה כזאת, לא הוי הודאה. כי מנהג השרידים אשר ה' קורא, לתת כבוד לפרסום, ולא להיכנס במחלוקת. מה גם כי ציוו חז"ל בפרק הבא על יבמתו ואמרו, אסור לת"ח לומר דבריו במקום שאינם נשמעים.

וכבר ידוע מ"ש הר"מ, מביאו הטור בסי' ס"ז והרד"א, שנשאל הר"ם על מה שמפסיקים בקרוב"ץ, והשיב שאסור להפסיק מכמה טעמי וכו' עד ואשר הוגד לכם שאני יושב ביניהם ושומע ושותק, אמת הוגד לכם, ולא מפני שהדבר ישר בעיני וכו'. אך מה שהוגד לכם שיש בידי למחות, לא הוגד לכם האמת. על כן אמרתי הנח להם לישראל שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין, וזאת היא סבת שתיקתי וכו'.

קצת מן הקצת יחידים, מעט לא הרבה, לא ישלמו למנין עשרה.

ומדי עבור החכם הראשון פה מחנינו, כפי מה שהיה רגיל בעירו להחמיר שלא להסתפר, הקפיד על זה, ודיבר באזני הנשיא הנז"ל. הנשיא זהו הרב שלום הכהן, המכונה עיראקי, אלאוסטא. מהרי"ץ כתב מקודם, כי הנשיא אישר את דברי האיש ההוא, לקיים המנהג שלא להסתפר.

ואז הנשיא, בכח שיש לו – כיון שהוא היה נשיא הקהילה, והיה לו קשר חזק עם השלטונות – גזר על הציבור למנוע התספורת, בכח ואל. הן לענוש נכסין, הן לאסורי. הוא חייב לקנוס אותם, או להכניס לבית הסוהר, מי שהסתפרו בימי העומר. ועדיין היו אנשים מהקהל שלא נמנעו.

כעת תשמעו, יותר גרוע.

עד שבא תגר אחד סוחר, שמו נסים נח סויסי – כנראה הקריאה סויסי, הוא היה מהעיר סואץ. תעלת סואץ עדיין לא היתה אז, לא חפרו אותה אז עדיין. אלא הכוונה לעיר סואץ, שבה הפתח הדרומי של אותה תעלה הנקראת על שמה – ונתרעם על אדוננו הנשיא מהמנהג. כפי מה שעלה בחשבון, שזה דבר אסור כנבילה וטרפה, וכערה החמורה.

תספורת בימי העומר? אוי ואבוי!

ואדוננו הפיק רצונו – כעת הנשיא הנז"ל התעורר להחמיר האכיפה יותר – ויעבר חיל בכל מחנה העברים, לחפש מי ומי מהמסתפרים, לאסור אותם במאסר המלך.

שמעתם? היא ציוה לחפש אחריהם, מי הסתפר? ומי שמצאו שהסתפר, השליכו אותו לבית הסוהר.

וכ"כ חזק הדבר עליהם, עד שנמנעו כולם.

כעת מהרי"ץ מכניס משהו, בדרך אגב. ברמו. ואפי' חכמי הדור המחזיקים בפשטי התורה והלכותיה, לא היה בהם כח לדבר שום דבר מזה.

מה הפירוש, חכמי הדור 'המחזיקים בפשטי התורה'?

חושבני, כך נראה, כי היה כאן ויכוח, בין הפשטנים לבין המקובלים. דהיינו, הרי עפ"י רבינו האר"י ז"ל, אסור להסתפר מפסח ועד עצרת. אפילו לברית מילה. ואפילו בל"ג בעומר. א"כ כנראה אלה אשר עסקו בתורת הקבלה, או שהנהיגו כך הלכה למעשה, הם בודאי נמנעו. עכ"פ הסכימו. אבל הפשטנים, היו לכיוון השני. ע"כ מהרי"ץ אומר, כי אפילו הם, אשר מחזיקים בפשטי התורה – דהיינו עפ"י ההלכה, לפי הפשט – לא יכלו לדבר.

ומוכרחים היו, מפני חשש או ודאי מחלוקת. בקיצור, היתה מלחמה בעניין הזה. או לצד כבודו עליו השלום שלא להמרות פיהו.

והנה שואלים, אי יכולים עתה לחזור למנהגם העיקרי.

ממילא, אין מה להשוות בין העניינים. פה היתה מריבה וקטטה. לגבי כפייה כזאת, מהרי"ץ אומר כי המנהג אינו תופס כנגד זה. משא"כ בנדון היבי"א, בכפייה מהסוג הזה, שישנו עניין של מעמד בין הרבנים, ושל כוחם וגדולתם בתורה.

*

להלכה ולמעשה, כפי שאמרתי לכם, נראה לי כי אם מהרי"ץ היה בזמנינו, הוא ג"כ היה אוסר זאת.

נפקא מינה לדין, לגבי אלה אשר בגלל המלחמה האחרונה דחו את החתונה, מכיון שלא יכלו לעשות חתונות גדולות, וקבעו אותה לימים האלה.

איננו יכולים להגיד להם לבטל, אם יש להם הפסדים, כי זהו בדיעבד. הרי מצד הדין, הדבר אינו אסור. אולם מצד שני, אם היו שואלים לפני כן, היינו אומרים להם שלא לפרוץ גדר. שלא יעשו כך לכתחילה. אבל בדיעבד, אחרי שכבר עשו, אם מישהו מוזמן לחתונה והוא חייב ללכת, כיון שישנה קירבת משפחה, או אם ייעלבו אם הוא לא ישתתף, וכדומה, אזי שיבוא להשתתף מעט זמן, לפי מה שמוכרח, כיון שעפ"י ההלכה הדבר אינו אסור. ברם לכתחילה, בטח שהיה צריך לדחות לאחרי

שערי יצחק – השיעור השבועי

שם באבן ספיר. אפילו מהרי"ץ עצמו שיבח אותו במקו"א, אלא שאכמ"ל. כל דבר, לגופו.

הקב"ה נורא עלילה על בני אדם, אינו מוותר. כי לא הניח הר"ש אלאוסטא יתרו לבניו, ובעל אבן ספיר מעיד שם, ראיתי מבני בניו מבקשים לחם וכו' יעו"ש. מפליא ומעורר.

טוב ששאלת זאת, בכדי לחדד כאן את הבעיא. היתה לו מגמה, להכניס את מנהגי הספרדים. ובכפייה. והדברים עתיקים. וע"ע מ"ש בס"ד בס' נר יוס טוב סוף פרק ל"ז מד"ה וכיון.

שיר השירים המפורש.

דרך אגב, כיון שדיברנו לגבי שיר השירים, ברצוני לומר עוד דבר אחד חשוב מאד.

מי שרוצה לקרוא שיר השירים בהבנה, לא חסר מפרשים. ברוך ה'.

ישנו ג"כ ספר נפלא בשם שה"ש המפורש, שערך והוציא לאור ידידנו הרב דוד יהושע צדוק הי"ו, בנו של הרב יוסף צדוק זצ"ל. על כל פסוק, צמוד אל הפסוק, ישנם ביאורים עפ"י חז"ל. משהו מאד מרגש.

חשוב לדעתי מאד גם לעודד אותו, שיוציא זאת לאור מחדש, בתוספת שני דברים. א' שיהיה יותר מדויק, ב' שיהיה מוגה עפ"י חלק הדקדוק למהרי"ץ זיע"א. ושלא יפחד מכך. כי לאחרים, לא איכפת להם אם כתוב 'נטרה' מלעיל, וכמרכן 'ירושלם' בפשטא אחת. הם לא ירגישו בכלל בשינויים. כי בלאו הכי אינם מדייקים, וקוראים כאשר יעלה המזלג.

עכ"פ הספר הזה ממש נפלא, הפלא ופלא. הפירוש הצמוד עפ"י מאמרי חז"ל, נותן טעם לשבח בקריאה.

[בסיום ה'קדיש דעתיד' שלאחר השיעור, הוסיף מרן שליט"א וכן הציבור – מפאת היות עכשיו ימי בין המצרים – את המלים 'וינחמנו בציון, ויבנה ברחמיו את ירושלם וכו' (כפי שהתבאר בשיעורי מוצש"ק ואתחנן התשע"ד, פינחס התשע"ה, מסעי התשע"ח, פינחס התשע"ט, פינחס התשפ"א, מסעי התשפ"ג, ואתחנן התשפ"ד)].

תשעה באב. ובפרט שאנחנו מצפים לישועת ה', והשטן מקטרג בשעת הסכנה. הדבר אינו פשוט.

זהו גם לא סימן טוב, להתחתן בימים האלה. אבל זהו החשבון שלהם. מי שעשה את החתונה, מי שהתיר, זהו עניין שלו.

אולם לגבי המשתתפים, מבחינתנו הנושא הוא מצד עניין השמחה, ע"כ מה שמוכרחים. רק לכבד את בעלי השמחה, אבל לא יותר מכך.

השם ברוך הוא יעזרנו על דבר כבוד שמו, אבי"ר.

שאלה מהקהל: כיצד יתכן שבא רב אחד מחוץ לתימן, והצליח לכפות את דעתו על כל רבני העיר?

תשובת מרן שליט"א: טוב שהינך שואל זאת. ישנה כאן נקודה, שצריכים לדעת אותה. למנהיג הקהילה אז, קראו בשם הר"ר שלום הכהן 'עיראקי' אלאוסטא. כי הוא במקור לא היה תימני, אלא עיראקי. מוצא משפחתו. יש חילוקי דעות אם הכוונה לארץ עיראק, או לעיר במצרים בשם דומה, כידוע. א"כ, זרוק חוטרא אאורא, אעיקריה קאי. המנהג שלו היה כך. הוא שהכניס את מנהגי הספרדים, היה לו עניין בכך, הדבר היה אצלו בתורת שיטה. הם אלה אשר הכניסו את נוסח התפילה של ספרדים.

נראה כי הדבר רמוז בשם שלו, עיראקי. בהיפוך סדר האותיות. הוא עקר כמעט את הכל. אבל האמת היא, כי מסתברא שהוא קיבל את ענשו, בסופו של דבר, ואותו בעצמו, שמו בבית הסוהר. זאת מדה כנגד מדה. הוא לא יצא נקי, מהסיפור הזה. הקב"ה עושה את כל החשבונות. ואף שהוא היה עשיר גדול, לא הניח נכסיו לבניו, ונהפך עליהם הגלגל, עיין אבן ספיר חדרי תימן פרק מ"ו דף ק"א ע"א, ושאר ספרים.

לא עמדו לו כל זכויותיו דמעיקרא, שכן הוא החזיק ידי תלמידי חכמים שישבו על התורה ועל העבודה, הרים את קרן ישראל בעת ההיא, בנה בתי כנסיות לתפארת וכו' כמבואר